

KOMISIJA EVROPSKIH ZAJEDNICA

Brisel, 6.11.2007
SEC (2007) 1434

RADNI DOKUMENT KOMISIJE

Izveštaj o napretku

Crna Gora, 2007. godina

MNE

{COM(2007) 663}

Brisel, 6. novembar 2007. godine

SADRŽAJ

1.	Uvod.....	3
1.1.	Predgovor.....	
1.2.	Kontekst	3
1.3.	Odnosi između Evropske unije i Crne Gore	
2.	Politički kriterijumi.....	3
2.1.	Demokratija i vladavina prava	4
2.2.	Ljudska prava i zaštita manjina.....	8
2.3.	Regionalna pitanja i međunarodne obaveze	19
3.	Ekonomski kriterijumi	12
3.1.	Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije	13
3.2.	Sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama u okviru Unije.....	16
4.	Evropski standardi	18
4.1.	Unutrašnje tržište	18
4.1.1.	Slobodan protok roba	
4.1.2.	Kretanje ljudi, usluga i pravo osnivanja	19
4.1.3.	Slobodno kretanje kapitala	19
4.1.4.	Carine i porezi	20
4.1.5.	Konkurencija	20
4.1.6.	Javne nabavke	21
4.1.7.	Prava intelektualne svojine.....	22
4.1.8.	Zaposlenost i socijalne politike.....	22
4.1.9.	Obrazovanje i istraživanje.....	23
4.1.10.	STO pitanja.....	24
4.2.	Sektorske politike	25
4.2.1.	Industrija i MSP	
4.2.2.	Poljoprivreda i ribarstvo	25
4.2.3.	Životna sredina	26
4.2.4.	Politika transporta	
4.2.5.	Energetika	
4.2.6.	Informaciono društvo i mediji	26
4.2.7.	Finansijska kontrola	
4.2.8.	Statistika	30
4.3.	Pravda, sloboda i bezbjednost	30
4.3.1.	Vize, kontrola granica, azil i migracije	
4.3.2.	Pranje novca	32
4.3.3.	Narkotici	32
4.3.4.	Policija	32
4.3.5.	Borba protiv organizovanog kriminala i terorizma	33
4.3.6.	Zaštita ličnih podataka	33
	ANEKS STATISTIČKIH PODATAKA.....	

RADNI DOKUMENT KOMISIJE

Izveštaj o napretku za Crnu Goru 2007

1. Uvod

1.1. Predgovor

Komisija je redovno, od marta 2002. godine, obavještavala Savjet i Parlament o napretku koje su postigle zemlje zapadnog Balkana.

Oktobra 2006. godine, Komisija je objavila prvi izvještaj o napretku za Crnu Goru, od obnove njene nezavisnosti nakon referendumu koji je održan 21. maja 2006.

Ovo je drugi izvještaj u potpunosti posvećen Crnoj Gori od obnove njene nezavisnosti. Ovaj izvještaj:

- ukratko opisuje odnos između Crne Gore i Unije;
- analizira političku situaciju u Crnoj Gori u smislu demokratije, vladavine prava, ljudskih prava, zaštite manjina i regionalnih pitanja;
- analizira ekonomsku situaciju u Crnoj Gori;
- procjenjuje kapacitete Crne Gore da implementira evropske standarde, tj. da postepeno približi zakonodavstvo i politike sa *acquis-em*, u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) i prioritetima Evropskog partnerstva.

Ovaj izvještaj pokriva period od 1. oktobra 2006. do početka oktobra 2007. godine. Napredak se mjeri na osnovu donijetih odluka, usvojenih zakona i implementiranih mjera. Prema pravilu, zakoni ili mjere koje su u fazi pripreme ili čekaju odobrenje Parlamenta nisu uzete u obzir. Ovakav pristup omogućava jednak tretman kroz sve izvještaje i dozvoljava objektivnu procjenu.

Izvještaj je baziran na informacijama koje je sakupila i analizirala Komisija. Korišteni su mnogi dodatni izvori, uključujući i priloge Vlade Crne Gore i od država članica, izvještaje Evropskog Parlamenta¹ i informacije iz raznih međunarodnih i nevladinih organizacija.

Komisija je donijela detaljne zaključke o Crnoj Gori u posebnoj komunikaciji o proširenju², na osnovu tehničke analize koja je sadržana u ovom izvještaju.

1.2 Kontekst

EU je priznala nezavisnost Crne Gore u junu 2006. godine. Crna Gora je potencijalni kandidat za članstvo u EU. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Crne Gore i EU je potpisan u oktobru 2007. godine. Istog dana je potpisan i Interim sporazum i stupiće na snagu u januaru 2008. godine.

1.3. Odnosi između EU i Crne Gore

Nakon priznanja nezavisnosti Crne Gore u junu 2006-te, Savjet je, jula 2006-te, ovlastio Komisiju da nastavi pregovore sa Crnom Gorom o zaključivanju **Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju** (SSP). Pregovori o SSP-u sa Crnom Gorom su nanovo pokrenuti 26. septembra 2006. godine i tehnički završeni decembra 2006. SSP je potpisan u oktobru 2007. godine. Interim sporazum o slobodnoj trgovini i pitanjima zajednice je takođe potpisan i stupiće na snagu u januaru 2008. godine i biće na snazi sve dok SSP ne bude ratifikovan od strane svake EU države članice i od strane Crne Gore. Razumijevši potrebu za jačanjem svojih administrativnih kapaciteta za implementaciju SSP-a, Crna Gora je napravila akcioni plan i započela pripreme za implementaciju sporazuma. Komisija je dala pozitivnu procjenu administrativne spremnosti Crne Gore da implementira SSP u oblasti carina i pravila porijekla. Pripreme za implementaciju Interim sporazuma su započete³, pa se stoga očekuje da će Crna Gora biti u poziciji da u potpunosti implementira Interim sporazum. Međutim, ovo će zahtijevati kontinuiranu pažnju i posvećenost u kombinaciji sa dodjeljivanjem neophodnih administrativnih izvora.

¹ Izvještavač za Crnu Goru je gospodin Vernola.

² Strategija proširenja i glavni izazovi 2007-2008.

³ Interim sporazum omogućava stranama da primijene dio SSP-a koji se odnosi na trgovinu i Zajednicu prije nego je on ratifikovan od strane svih strana. Crna Gora se za ovo spremala, pogotovo u oblastima zaštite konkurencije, javne nabavke i carina (uvod Zajedničke nomenklature).

EU upućuje crnogorske državne organe na reformske prioritete putem Evropskog partnerstva. Nakon prijedloga Komisije, Savjet usvaja revidirano Evropsko partnerstvo za Crnu Goru u januaru 2007. godine. U maju 2007. godine, Crna Gora usvaja akcioni plan za implementaciju Evropskog partnerstva nakon konsultacija sa Komisijom. Ono sadrži solidnu osnovu za implementaciju prioriteta određenih Evropskim partnerstvom. Napredak u ovim reformskim prioritetima se ohrabruje i prati putem unaprijeđenog stalnog dijaloga. U januaru 2007. godine, održan je prvi **politički dijalog** između EU (trojka) i Crne Gore.

U septembru 2007. godine, EU i Crna Gora potpisale su sporazume o **viznim olakšicama** i readmisiji. Novi aranžmani će pojednostaviti procedure za izdavanje viza za određene kategorije građana u Crnoj Gori, uključujući studente, naučnike, poslovne ljude, novinare i turiste. Oni će takođe zadržati troškove viza na postojećem nivou, a u nekim slučajevima, obezbijediti i besplatne vize.

Počev od 2007. godine, Crna Gora će primati pretpristupnu **finansijsku pomoć** pod programom IPA (Instrument za pretpristupnu pomoć). Višegodišnji indikativni plan (MIPD) za Crnu Goru je usvojen u junu 2007. U 2007-oj ukupno 31,4 miliona eura je namijenjeno Crnoj Gori. Glavne fokusne oblasti su administrativne reforme i vladavina prava, poslovna sredina, transport, životna sredina, poljoprivreda i sigurnost hrane.

Tokom zadnje tri godine, 1.6 miliona eura je određeno za finansijsku pomoć civilnom društvu, a 3,1 milion eura za manjine i povratak izbjeglica. Za 2007. godinu, IPA je namijenila jedan milion eura za razvoj civilnog društva. Tekuću CARDS pomoć implementira Evropska agencija za rekonstrukciju, ali vrše se pripreme kako bi se ta odgovornost prenijela na novu Delegaciju Evropske zajednice u Podgorici. Delegacija će implementirati i IPA pomoć. Decentralizovano upravljanje pomoću je srednjoročni cilj za Crnu Goru.

Učešće Crne Gore u programima Zajednice stupiće na snagu po potpisivanju SSP-a i razmjeni pisama, budući da SSP uključuje i protokol o učešću u programima zajednice.

2. POLITIČKI KRITERIJUMI

Ovaj odjeljak ispituje napredak koji je Crna Gora ostvarila u ispunjenju Kopenhaških političkih kriterijuma, koji zahtijevaju stabilnost institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, ljudskih prava kao i poštovanje i zaštitu manjina. On takođe razmatra regionalnu saradnju, dobrosusjedske odnose sa pristupajućim državama i državama članicama, kao i usklađenost sa poštovanjem međunarodnih obaveza, kao što je saradnja sa UN Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju.

2.1. Demokratija i vladavina prava

Ustav

Postignut je značajan napredak usvajanjem novog ustava. Nakon obnove nezavisnosti, Crna Gora je pokrenula pripreme za njegovo usvajanje. U oktobru 2006. godine, novoosnovani parlament je usvojio zakon kojim se utvrđuje procedura za pripremu nacrtu, organizovanje javne rasprave i određivanje finalnog nacrtu, uporedo sa procedurom za usvajanje i proglašenje ustava.

U novembru 2007. godine, parlament osniva ustavni odbor sastavljen od 17 članova, predstavnika političkih partija u parlamentu i predsjedavajućeg. Odbor je objavio nacrt ustava marta 2007. godine i predao ga Parlamentu. Nakon perioda javne rasprave koji je trajao do maja 2007. godine, stvorena je nova verzija nacrtu ustava. Konačno je usvojena os strane parlamenta u oktobru 2007-me, zajedno sa zakonom za implementaciju.

Novi ustav uveliko poštuje principe koje je Crna Gora prihvatila kada je pristupila Savjetu Evrope kao i evropske standarde. Ustav definiše Crnu Goru kao građansku državu i garantuje nezavisnost sudstva. Zabranjuje smrtnu kaznu i obezbijuje poštovanje ljudskih i prava manjina. Predviđa sredstva kojim se garantuje civilna kontrola nad naoružanim snagama, snagama bezbjednosti i obavještajnim službama. Međutim, u velikom broju oblasti, ustav treba da se uskladi sa implementujućim odredbama u skladu sa evropskim standardima. Ovo se odnosi na definiciju uloge tužilaštva kako bi se izbjegao konflikt interesa kada tužilaštvo zastupa državu u imovinskim i pravnim pitanjima. Stoga, usvajanje novog

ustava je važan korak u cilju daljeg jačanja demokratskih institucija, ali implementacija u skladu sa evropskim standardima će zahtijevati veće napore i odlučnost. Napori da se izgradi širi koncenzus u osnovnim pitanjima izgradnje države treba da se nastave.

Parlament

Postojeći parlament, sastavljen nakon izbora u septembru 2006-te, po zakonu se smatra ustavnom skupštinom. Parlament je sastavljen od 81 člana. Postoji 8 parlamentarnih grupa. Vladajuća koalicija, koja se sastoji od članova Demokratske partije socijalista i Socialdemokratske partije, je sastavljena od 41 člana. Glavne opozicione partije i koalicije su Srpska lista, koalicija Socijalističke narodne partije, Narodne stranke i Demokratske srpske stranke kao i Pokret za promjene. Albanska etnička zajednica takođe ima predstavnike u parlamentu.

Parlament je nastavio svoju zakonodavnu aktivnost i usvojio 55 zakonskih akata, što je blagi porast u odnosu na prethodne godine. Ovi akti uključuju veliki broj onih koji su neophodni za ostvarivanje obaveza Crne Gore u procesu pregovora na SSP-u (carinske tarife, izmjene i dopune Zakona o zaštiti konkurencije i Zakon o javnim nabavkama).

Parlament je počeo sa implementacijom pravila procedure usvojenim u 2006-oj, koja joj daju veću moć i usmjerava njen rad. Ova pravila naročito obezbjeđuju jasniji okvir za funkcije parlamentarnog pretresa. Ona takođe definišu ulogu raznih parlamentarnih odbora i organa u zakonodavnim procesima. Zaposlen je izvjestan broj pomoćnog osoblja. Organizovani su *ad hoc* seminari radi potreba članova parlamenta i njihovog osoblja. Ne postoji nikakav okvir za obuku osoblja. Odbor za evropske integracije (koji takođe pokriva i međunarodne odnose i inostrane poslove) je ponovo aktiviran. Međutim, i dalje nema jasan fokus i nije dovoljno aktivan.

Došlo je do izvjesnog poboljšanja u odnosima između vlasti i opozicije, što je rezultiralo u većoj spremnosti na postizanje koncenzusa kod većih pitanja.

Nedostatak administrativnih i drugih sredstava i dalje utiče na parlamentarni rad. Parlament i dalje ne nadzire adekvatno strukture bezbjednosti i sigurnosti. Takođe, parlamentu nedostaje kapacitet da adekvatno ispituje kompatibilnost novog zakonodavstva sa EU zakonodavstvom.

Vlada

Nakon ostavke Premijera u oktobru 2006-te, Predsjednik je ovlastio tadašnjeg ministra pravde da formira vladu istog mjeseca. Parlament je izglasao povjerenje novoj vladi u novembru iste godine. Program nove vlade se bazira na posvećenost reformama u cilju evropskih i evro-atlanskih integracija. Vlada je na radila na finaliziranju pregovora o SSP-u, kompletirajući reforme koje vode do učešća u NATO partnerstvu za mir (za koje je Crna Gora dobila poziv u novembru 2006-te), i nastavljajući politiku makroekonomske stabilnosti i ekonomskih reformi. Reorganizovanje državnih institucija i uspostavljanje novih moći nakon proglašenja nezavisnosti u junu 2006-te bile su ključne aktivnosti vlade. Vlada je odlučila da racionalizuje i usmjeri svoj rad, tako da je redukovala broj ministarstava na 13. Prioritet je bilo jačanje Ministarstva odbrane i Ministarstva inostranih poslova.

U ovoj novoj konfiguraciji, bivše Ministarstvo za evropske integracije i međunarodnih ekonomskih odnosa je ukinuto, a njegove aktivnosti je jednim dijelom preuzelo Ministarstvo ekonomskih poslova (međunarodna trgovina) a djelom novostvoreni Sekretarijat za evropske integracije (SEI). Rad SEI-a i cjelokupna koordinacija vlade u evropskim integracijama su odgovornosti Potpredsjednice Vlade zadužene za evropske integracije. Postavljanje bivše Ministarke za evropske integracije i međunarodnih ekonomskih odnosa na novu funkciju osiguralo je kontinuitet i visok kvalitet u upravljanju evropskim poslovima, uključujući i SSP pregovore. U maju 2007. godine, vlada je sastavila odbor za evropske integracije kojim predsjedava Premijer i koji će raspravljati o strateškim pitanjima i pratiti cijeli proces. Takođe je osnovana i komisija za evropske integracije, sastavljena od predstavnika svih ministarstava i relevantnih vladinih agencija kojom predsjedava Potpredsjednik vlade. SEI koordinira i podržava ovaj proces. SEI je izgradio administrativne kapacitete sa dodatnim osobljem, intenzivnom obukom i seminarima. U svakom ministarstvu je postavljena po jedna EU jedinica. Ovo mora biti u potpunosti implementirano i EU jedinice moraju u potpunosti biti integrisane u rad relevantnih ministarstava. Pored toga, vlada mora razjasniti ulogu SEI-a u provjeravanju kompatibilnosti novog zakonodavstva sa zahtjevima EU zakonodavstva. SEI daje svoje mišljenje o nacrtima zakona. Međutim, ne postoji sistem za procjenjivanje potpune EU kompatibilnosti. Napokon, vlada je nastavila adaptaciju

zahtjevima koji su nastali obnavljanjem nezavisnosti države i nastavila je da usmjerava svoje aktivnosti. Treba da nastavi sa izgradnjom kapaciteta u ministarstvima i relevantnim agencijama radi efektivnog ispunjenja zahtjeva evropskih integracija. Njena efikasnost treba da se poveća, i treba poboljšati uključenost i konsultovanje sa civilnim društvom.

Javna uprava

Rad na reformi državne uprave je nastavljen. Vlada se fokusirala na reorganizovanje strukture državne uprave (rasporedivši rad vlade u 13 ministarstva i 2 sekretarijata), usvajanje novih pravila administrativnih procedura, i naročito, na osnivanje novih institucija koje se bave novim dužnostima Crne Gore nastalim nakon nezavisnosti.

Prema novim pravilima procedure, svaki zakonski tekst je predmet konsultacija prije nego bude odobren od strane vlade. Obavezno je da se uzmu u obzir mišljenja raznih institucija u pitanjima evropskih integracija, ustavnosti, zakonskih i administrativnih procedura i inostranih poslova. Horizontalni zadaci vladinog Generalnog sekretarijata su izravnati osnivanjem sektora za strateško planiranje, koordinaciju i monitoring, kao i kancelarije za koordinaciju sa NVO.

Sada odgovornost za reformu državne uprave i lokalnu samoupravu pripada Ministarstvu unutrašnjih poslova. Ovo bi trebalo dalje da usmjeri aktivnosti u ovoj oblasti. Uprava za kadrove (UZK) koordinira upravljanjem kadrovima za sve državne organe. Ovo tijelo daje svoje mišljenje o unutrašnjoj organizaciji državnih institucija i bavi se procesom postavljanja zaposlenih u državnoj upravi. Ona takođe organizuje horizontalnu i specijalnu obuku za zaposlene u državnim organima. UZK vodi programe obuke za civilne službenike. Takođe je potpisala sporazume o saradnji sa akademskim institucijama u Crnoj Gori i inostranstvu, kao i sa srodnim organizacijama u susjednim zemljama u inostranstvu u EU, radi razmjene iskustava, organizacije zajedničkih programa i podrške.

Zakonski status ombudsmana je poboljšan u ustavu. Ombudsmanova služba se postepeno ustanovila kao služba za zastupanje prava građana i kao korektivna snaga državnih aktivnosti. U 2006-oj ombudsman je primio 495 žalbi. Te godine je obrađeno ukupno 600 slučajeva. Većina žalbi se odnosila na rad sudova. 19 od ukupno 33 preporuke ombudsmana se odnosilo na sudove. Ove preporuke su uglavnom ispraćene. Međutim, političke preporuke iz ombudsmanovog godišnjeg izvještaja nisu dosljedno ispoštovane. Ombudsmanova kancelarija je saradivala sa civilnim društvom i međunarodnim organizacijama, naročito u pitanjima obuke i komunikacije. Ombudsmanova služba treba da bude ojačana.

Vlada je nastavila napore u jačanju svojih administrativnih kapaciteta i u dovršavanju reforme državne uprave. Dovršen je zakonski okvir. Međutim, mnogi strukturalni problemi utiču na efikasnost državne uprave. Oni su posljedica određenih nedostataka zakonskog okvira i slabosti u uređenju implementacije pojedinih horizontalnih zadataka vezanih naročito za upravljanje finansijama i prihodima (npr. javne nabavke, finansijska kontrola i koncesije) i upravljanje kadrovima i radnim mjestima, uključujući regrutaciju i konflikt interesa. U tom smislu važnu ulogu igra dalja politizacija administracije. Mnogo toga ostaje da se uradi, naročito u oblastima transparentnosti i pouzdanosti, finansijske kontrole, javne nabavke, upravljanja budžetom, upravljanja javnim prihodima i procedura licenciranja. Treba da budu izdvojena odgovarajuća sredstva koja će podržati ambicije Crne Gore u ovoj oblasti. Kako bi se SSP adekvatno implementirao, Crna Gora mora nastaviti sa unaprijeđenjem administrativnih kapaciteta u oblastima pokrivenim sporazumom. Naročitu pažnju treba pokloniti poboljšanju administrativnih kapaciteta i sprovođenju zakona, naročito u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala i zaštiti ličnih podataka. Službi za statistiku neophodno je naročito unaprijediti.

Crna Gora je dalje unaprijedila kapacitete za ispunjenje obaveza nastalih nakon nezavisnosti. Fokus je stavljen na inostrane poslove i odbranu, azil i migraciju, intelektualnu svojinu i standardizaciju.

Ministarstvo inostranih poslova je reorganizovano u pravcu fokusiranja na prioritete crnogorske inostrane politike, uglavnom evropskih i evro-atlanskih integracija i regionalne saradnje. Usvojena je povelja o unutrašnjoj organizaciji ovog ministarstva. Naročitu pažnju treba pokloniti konzularnom i odjeljenju za vize, koje će morati da razvije viznu politiku baziranu na EU standardima i zahtjevima.

Tokom protekle godine u Crnoj Gori je u toku bila dinamična reforma odbrane, budući da je ovo ključna oblast za razvoj i reformu u vezi sa političkim ciljevima članstva u NATO-u. Dalji napredak je postignut u implementaciji strategije

reformu odbrane i strategije nacionalne bezbjednosti. Ukinuta je vojna obaveza i implementiran je princip zapošljavanja profesionalnog osoblja u strukturama odbrane i bezbjednosti. Osnovni prioritet je učešće Crne Gore u kolektivnim strukturama bezbjednosti. Crna Gora je primljena u partnerstvo za mirovni program u decembru 2006. godine. Crna Gora je potpisala sporazum sa NATO-om o bezbjednosti informacija. U parlamentu, odbor za sigurnost i odbranu je zadužen za parlamentarni nadzor rada struktura bezbjednosti (uključujući i nacionalnu agenciju za bezbjednost i policiju). 2% BDP-a je određeno za sektor odbrane.

Institut za standardizaciju i akreditaciono tijelo Crne Gore su osnovani u aprilu 2007-me. Služba za intelektualnu svojinu je osnovana u maju 2007-me unutar Ministarstva za ekonomski razvoj. Nastavljen je rad na unaprijeđenju statističke infrastrukture.

Nastavljene su i aktivnosti na podržavanju decentralizacije i lokalnih samouprava. Priprijeđen je nacrt zakona o teritorijalnoj organizaciji.

Opštine se suočavaju sa generalnim problemom administrativnih kapaciteta i nedostatka neophodnih ovlaštenja. Postoji potreba da se harmonizuje sistemsko zakonodavstvo lokalnih samouprava sa sektorskim zakonima. Prema postojećim zakonima moguće je opštini delegirati zadatak izvođenja dužnosti vezanih za javne službe, ali se ovo još nije desilo. I dalje ostaju nerazjašnjena finansijska pitanja koja se tiču prihoda i troškova opština i opštinske imovine. Ustav garantuje autonomiju lokalnih samouprava.

Kao dio vladine reorganizacije, odgovornost za decentralizaciju i lokalnu upravu je prebačena sa Ministarstva pravde na Ministarstvo unutrašnjih poslova. Uredba o osnivanju zajedničke komisije centralne i lokalne uprave je usvojena u februaru 2007-me. Ova komisija još nije osnovana. Očekuje se da ona postane platforma za institucionalni dijalog između centralnih i lokalnih vlasti, ali da bi pravilno funkcionisala potreban joj je jak i kompetentan sekretarijat. Ovo će obezbijediti Ministarstvo unutrašnjih poslova, koje će morati znatno povećati svoje kapacitete u ovoj oblasti.

Zaključak je da je proces jačanja administrativnih i upravljačkih kapaciteta lokalnih vlasti bio veoma spor. Državna uprava je i dalje spora i neefikasna. Biće potrebni dodatni naponi kako bi se obezbijedila nepristrasnost državne uprave i da bi se ojačali njeni kapaciteti. Očekuje se nastavak rada na decentralizaciji kako bi se ojačala lokalna demokratija, unaprijedili administrativni kapaciteti opština i razjasnile sektorske odgovornosti na način koji omogućava nadzor i transparentnost. Kapacitet opština za finansijsko upravljanje, uključujući i javne nabavke treba da bude unaprijeđen. Proces sabiranja opštinskih budžeta, uključujući i konsolidaciju prihoda i objektivan sistem za određivanje i dodjeljivanje donacija, treba da se ubrza. Kapaciteti centralne vlasti zaduženi za reforme vlade moraju biti znatno ojačani.

Pravosudni sistem

Novi Ustav predviđa važne promjene u sudstvu. On značajno umanjuje uticaj Skupštine na postavljanje i rezriješenje sudija i prenosi ga na novo tijelo, Sudski savjet. Donošenje odluke o skidanju imuniteta je takođe prenesena sa Skupštine na Sudski savjet.

U Crnoj Gori postoji 228 sudija koji rade u 15 osnovnih, dva viša, dva privredna suda, Upravnom i Apelacionom i Vrhovnom sudu. Postoji 83 državna tužioca koji rade pod nadležnošću Vrhovnog državnog tužioca. Za borbu protiv organizovanog kriminala određeni su jedan tužilac i njegov zamjenik. Iako ukupan broj sudija nije mali, efikasnost sudstva trpi ozbiljne institucionalne, pravne i organizacijske nedostatke. Skorašnji pomoci uključuju usvajanje Strategije reforme sudstva za 2007-2012, Zakona o pravnicima, Zakona o zaradama i drugim primanjima nosilaca pravosudnih i ustavnopravnih funkcija i Poslovnika Državnog tužilaštva. Centar za obuku sudija je transformisan u Centar za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije koji predstavlja organizacionu jedinicu Vrhovnog suda. On pruža početničku, specijalističku i kontinuiranu obuku sudijama i tužiocima. U toku je osnivanje Centra za alternativno rješavanje sporova.

Međutim, odredbe novog ustava tek treba da se implementiraju. Ustav sadrži samo osnovne propise, pogotovu u oblasti tužilaštva. Osim toga, članove novog Tužilačkog savjeta biraće Skupština. Stoga, postoji rizik od političkog uticaja nakog implementacije novog Ustava.

Do stupanja na snagu propisa o sprovođenju novog Ustava, nastaviće se primjenom postojećeg sistema za imenovanje i razriješenje sudija. Ovaj sistem pobuđuje ozbiljnu zabrinutost zbog političke interferencije. Na primjer: sudije i tužioce bira Skupština, na prijedlog Sudskog savjeta i Tužilačkog savjeta. Oba savjeta imenuje Skupština. U postojećem sistemu, Skupština odlučuje o imenovanju, disciplinskom postupku razriješenju sudija i tužilaca, na prijedlog Sudskog savjeta i tužilačkog savjeta. Tužiocima moraju proći proceduru reizbora svakih pet godina. Dalji rizik od političkog uticaja proističe iz činjenice da Vlada odlučuje o finansiranju sudskog sistema i obezbjeđuje sudijama stanove i kredite bez jasnog kriterijuma.

Značajan zaostatak u građanskim i krivičnim postupcima predstavlja ozbiljan problem iako je u 2006 došlo do blagog smanjenja u odnosu na 2005. Ne postoji jasna strategija vezano za ovaj problem; Neefikasna pravila napredovanja u karijeri takođe utiču na efikasnost sudstva. Da bi napredovali, sudije i tužiocima moraju da prođu istu proceduru kao i pri prvom imenovanju. Djelovanje tužilaca u oblasti krivičnih djela je spriječeno njihovom obavezom da predstavljaju državu u imovinskim i pravnim stvarima.

Vežano za domaća suđenja o ratnim zločinima, u toku je preprocesni postupak za deportaciju i nestanak 80 bosanskih civila iz 1992. Zabrinjava trajanje krivičnih istraga i parničnih postupaka. Činjenica da se državni tužilac bavi i krivičnim istragama i predstavlja državu Crnu Goru u građanskim odštetnim zahtjevima može podstaći konflikt interesa.

Priznavanje i primjena sudskih odluka između Srbije i Crne Gore još uvijek nisu regulisani bilateralnim ugovorom. Ministarstvo pravde treba da ojača svoje administrativne kapacitete za međunarodnu sudsku saradnju.

Sve u svemu, uprkos napretku u jačanju sudstva, još uvijek postoji nepovjerenje u sistem i zabrinutost zbog nivoa političkih uticaja. Reforma sudstva je samo početak.

Anti-korupcijska politika

Vlada je preduzela dalje korake u borbi protiv korupcije. U februaru 2007. godine osnovana je Nacionalna komisija za implementaciju Akcionog plana za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala. Ovom komisijom rukovodi Potpredsjednik Vlade za evropske integracije, a njeni članovi su predstavnici Vlade i jedan predstavnik civilnog društva. Konstitutivna sjednica je održana u martu a prvi izvještaj je usvojen u julu 2007. godine.

Uprava za antikorupcijsku inicijativu je centralno vladino tijelo zaduženo za prevenciju i koordinaciju anti-korupcijskih aktivnosti. U periodu od novembra 2006 do maja 2007 godine, Uprava je objavila 15 izvještaja od kojih se 11 tiču navodnih slučajeva korupcije.

Crna Gora je nastavila da učestvuje u GRECO inicijativi Savjeta Evrope. U oktobru 2006, Crna Gora je deponovala obavještenje o pristupanju Konvenciji Ujedinjenih nacija protiv korupcije. U skladu sa GRECO preporukama i Akcionim planom, Uprava je započela sa pripremama za sveobuhvatnu istragu korupcije uz ekspertsku podršku ONODC-a. Crna Gora je 2007. godine, zajedno sa ostalim članicama Antikorupcijske inicijative Pakta za stabilnost, potpisala Memorandum o razumijevanju o saradnji u borbi protiv korupcije u okviru Antikorupcijske inicijative Jugoistočne Evrope. Usvojen je Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela.

Međutim, korupcija je rasprostranjena i predstavlja ozbiljan problem. Donosioci odluka na najvišem nivou su naglasili potrebu tretiranja problema korupcije. Ipak, problem predstavlja primjena. Mali broj predmeta je iznjet pred lice pravde. Skupština nije ratifikovala Građansko-pravnu konvenciju Savjeta Evrope protiv korupcije, niti prateći Protokol. Važeći Zakon o konfliktu interesa treba suštinski izmijeniti. Malo je urađeno na implementaciji Akcionog plana za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala. Postoje sumnje u nezavisnost Nacionalne komisije. Predstavnici NVO su se susreli sa poteškoćama, pogotovu u smislu pristupa informacijama.

Nema napretka što se tiče aktivnosti za suzbijanje političke korupcije. Finansiranje političkih partija i izbornih kampanja nije dovoljno transparentno. Zakoni o političkim partijama i njihovom finansiranju nisu u potpunosti implementirani; nema pouzdanog objavljenog izvora prihoda. Upravljanje javnim sredstvima izaziva zabrinutost. Prostor za korupciju postoji, pogotovu u oblasti građevinarstva i upotrebe zemljišta, privatizaciji, koncesijama i javnim nabavkama. Procedure za prijavljivanje konflikta interesa u privatizaciji tek treba da se uspostave.

Resursi u Grupi za suzbijanje ekonomskog kriminaliteta su ograničeni kao i iskustvo i rezultati u bavljenju korupcijom. Kapaciteti organa za efikasno praćenje, procesuiranje i ispitivanje slučajeva korupcije su još uvijek ograničeni. Stoga, broj osuđenih osoba ostaje nizak. Nedostatak odgovarajuće kontrole nad državnim institucijama i uticaj organizovanog kriminala dodatno ograničavaju kapacitete za borbu protiv korupcije.

Dakle, u ovoj oblasti su ostvareni nedovoljni rezultati. Situacija zahtjeva hitno preduzimanje aktivnosti u cilju postizanja relevantnih rezultata na terenu, pogotovu u oblasti korupcije na visokom nivou.

2.2. Ljudska prava i zaštita manjina

Poštovanje međunarodne legislative o ljudskim pravima

Crna Gora je potpisnica ili strana konvencija Savjeta Evrope koje su raspoložive zemljama koje nisu kandidati. U oktobru 2006. godine, Crna Gora je potpisala opcioni Protokol Ujedinjenih nacija protiv torture i drugih okrutnih, nehumanih i ponižavajućih tretmana i kazni. Ustav sadrži odredbe o primatu međunarodnih propisa o **ljudskim pravima** i o direktnoj primjenljivosti **međunarodnih ugovora o ljudskim pravima**. Propisima o sprovođenju preduzete su obaveze vezano za retroaktivnu primjenu propisa o ljudskim pravima, ali njihov precizan pravni status tek treba da bude razjašnjen.

Građanska i politička prava

Aktivnosti u oblasti građanskih i političkih prava su bile usmjere na raspravu o novom Ustavu. Napredak na terenu je i dalje ograničen.

Ostvaren je izvjestan napredak u **prevenciji torture i zlostavljanja**. Materijalni uslovi objekata policijskog pritvora ostaju na nezadovoljavajućem nivou.

Što se tiče **pristupa pravdi**, još uvijek ne postoji sistem besplatne pravne pomoći koji pokriva sve sektore. Važeće odredbe, koje obezbjeđuju pomoć u određenim oblastima, pogotovu u krivičnom postupku nisu dovoljne.

Situacija u **zatvorskom sistemu** je neznatno unaprijeđena kroz građenje novih objekata i bolju obuku zatvorskog osoblja. Zatvorski sistem je regulisan Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, Zakonikom o krivičnom postupku i velikim brojem sekundarnih propisa.

Međutim, nije sprovedeno kompletno ispitivanje sistema uslovnog puštanja/puštanja na osnovu dobrog ponašanja. Uslovna kazna u kombinaciji sa puštanjem na osnovu dobrog ponašanja još uvijek nije uvedena kao alternativa kazni zatvora.

Ne postoji veća zabrinutost vezano za **slobodu izražavanja**. Ipak, 2007. godine prijavljena je jedna tužba zbog klevete. U septembru 2007. godine, izvršen je napad na urednika dnevnog lista „Vijesti“. Ovaj ozbiljni napad na demokratske principe i ljudska prava zahtjeva detaljnu istragu.

Zakon o slobodnom pristupu informacijama se još uvijek sprovodi uz kombinovane rezultate s obzirom da je državna uprava nepripremljena za obradu zahtjeva za pristup informacijama. Većina zahtjeva koji su dospjeli na sud i koji su utemeljeni na izostanku obezbjeđenja pristupa informacijama od strane državnih institucija riješeno je u korist podnosioca.

Što se tiče **slobode okupljanja i udruživanja**, cjelokupni okvir ostaje uglavnom zadovoljavajući.

Okvir **organizacija civilnog društva** je uglavnom zadovoljavajući. U Crnoj Gori postoji preko 3.800 registrovanih nevladinih organizacija od kojih su 10% aktivne. U pogledu finansiranja, nevladine organizacije su tretirane zadovoljavajuće. U okviru Vlade, osnovana je Kancelarija za saradnju sa NVO. Njene aktivnosti podržava radna grupa koja predstavlja koaliciju nevladinih organizacija, UNDP-a, raznih ministarstava i SEI-a.

Nevladine organizacije finansiraju donatori a mogu se prijaviti i za finansiranje od strane Vlade i lokalnih vlasti. Nevladine organizacije su predložile da procedura za raspodjelu sredstava bude više transparentna, sa jasnim kriterijumima distribucije i da se razvijaju mehanizmi praćenja i evaluacije.

Dakle, saradnja između Vlade i nevladinih organizacija napreduje, pogotovu u pogledu pripreme revidiranog zakonodavstva u socijalnoj oblasti i oblasti životne sredine. Ipak, tenzije u saradnji sa nevladinim organizacijama koje imaju nadzornu funkciju su porasle.

Ekonomska i socijalna prava

Zakoni i praksa u oblasti socijalnih prava ostaju uglavnom u skladu sa izmjenjenom Evropskom socijalnom poveljom. Zakon o **ravnopravnosti polova**, koji je usvojen u julu 2007. godine, omogućava jednakost polova i pozitivnu diskriminaciju. Međutim, on ne definiše jasno princip jednakih zarada. Vladina Kancelarija za jednakost polova nastavlja sa svojim aktivnostima informisanja i komunikacije po pitanju brojnih pitanja koja se tiču ravnopravnosti polova. U praksi je ostvaren slab napredak u jačanju zaštite od polne diskriminacije, pogotovu na tržištu rada a mnoge žene i dalje nisu svjesne svojih prava. Pripreme zakona u oblasti anti-diskriminacije koji reflektuju dvije direktive EU, moraju se ubrzati. Porodično nasilje izaziva zabrinutost i, izuzev NVO kampanje protiv nasilja nad ženama, ne postoje indikacije daljih aktivnosti na jačanju pravnog okvira. Ograničenja ne postoje, ali ni jedna pozitivna inicijativa za rodnu ravnopravnost nije predviđena u Skupštini. Trenutno postoji devet žena poslanika (od ukupno 81).

Što se tiče prava djece, ostvaren je napredak u smislu približavanja zakonskih okvira međunarodnim standardima. Problemi postoje kod implementacije zakona što je dijelom prouzrokovano izostankom posvećenosti i nedovoljnim institucionalnim i finansijskim kapacitetima. Još uvijek nisu utvrđena prava maloljetnika koji su u sukobu sa zakonom, treba unaprijediti jednaki pristup službama socijalne zaštite i razviti alternativne forme dječije zaštite (deinstitutionalizacija, forme zaštite u okviru zajednice za djecu bez roditeljskog staranja i djecu sa invaliditetom). Uočljiva je pozitivna inicijativa- osnovan je Savjet za dječija prava a priprema se i mreža dnevnih boravaka za djecu- ali još uvijek nisu u potpunosti razmotrene posebne obrazovne potrebe Roma i osoba sa invaliditetom. Deset centara za socijalni rad pokriva 21 opštinu; u njih sedam postoje multidisciplinarni timovi koji rade protiv zlostavljanja i zanemarivanja djece, u okviru projekata UNICEF-a i UNHCR-a.

Primjenjuje se Akcioni plan za implementaciju Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, koji je usvojen 2005. a pokriva period do 2010. godine. Crna Gora je pristupila Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima djeteta u oktobru 2006. Novi Porodični zakon, koji je pripremljen uz podršku Savjeta Evrope i UNICEF-a, stupio je snagu u septembru 2007.

Kada su u pitanju **socijalno ugrožene i osobe sa invaliditetom**, nedostaju krucijalni djelovi zakonodavstva, pogotovu u smislu implementacije Konvencije UN iz 2007 i Direktive 2000/78 kojima se uspostavlja opšti okvir za jednak tretman pri zapošljavanju i radu. Preduzimaju se različite aktivnosti za razvoj strategija za integraciju osoba sa invaliditetom (npr: u obrazovnom sistemu) i za socijalnu zaštitu starijih ali ne postoje informacije o predviđenim koracima i rasporedu. Potrebno je djelovati kako bi se povećala efikasnost postojećih mjera, kao što je inicijativa za zapošljavanje za poslodavce, ojačao pristup socijalnim službama i ubrzala priprema Zakona o stručnom usavršavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom. Neophodan je dalji napredak u deinstitutionalizaciji, službama zajednice i pomoći izdržanim osoba, uključujući i oblast mentalnog zdravlja. Ministarstvo i Kancelarija za razvoj nevladinih organizacija sprovode program podrške za uključenje organizacija civilnog društva u socijalnu zaštitu starijih gdje nevladine organizacije obezbjeđuju usluge.

Vežano za **imovinska prava**, restitucija je i dalje regulisana Zakonom o povraćaju oduzetih imovinskih prava i obeštećenju koji je usvojen 2004. godine. Nakon početnog perioda, kada je zahtjeve za restituciju primala 21 opštinska komisija, u julu je odlučeno da će odluke o restituciji donositi tri regionalne komisije. Implementacija Zakona o restituciji je nastavljena. U skladu sa ovim zakonom, novčano obeštećenje je omogućeno u slučajevima kada je fizička restitucija nemoguća. U tu svrhu, osnovan je Fond za restituciju. Na godišnjem nivou za kompenzaciju je određen finansijski limit od 0.5% BDP-a. Bivši vlasnici još uvijek podnose žalbe.

Prava nacionalnih manjina, kulturna prava i zaštita nacionalnih manjina

Nakon sticanja nezavisnosti, Crna Gora je u junu 2006. godine potpisala Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina i Evropsku povelju o regionalnim i manjinskim jezicima. Crna Gora treba da, u roku od godinu dana, podnese Savjetu Evrope prvi izvještaj o implementaciji odgovarajućih odredbi. Formirane su radne grupe za pripremu ovog izvještaja.

Zakon o pravima i slobodama manjina je na snazi od njegovog usvajanja u aprilu 2006. godine, sa izuzetkom odredbi koje se odnose na skupštinsko zastupanje manjina koje je poništio Ustavni sud. Ustav obezbjeđuje jak pravni osnov za zaštitu prava manjina. On osigurava prava i slobode pripadnicima manjinskih naroda, pogotovo pravo izražavanja svog identiteta, korišćenja i kultivisanja svog jezika, pravo sticanja obrazovanja na svom jeziku kao i prava zastupljenosti u državnim organima uključujući i zakonsku korektivnu kvotu društvenim manjinama. Zakon o sprovođenju ustava predviđa harmonizaciju Zakona o pravima manjina sa Ustavom u roku od tri mjeseca od usvajanja Ustava. Jačanje zaštite prava manjina u Crnoj Gori će zavisi od načina na koji će ove odredbe biti implementirane. Ovo je naročito slučaj kada je riječ o političkoj zastupljenosti (učešće u donošenju odluka) i obrazovanju na jezicima manjinskih naroda (obrazovni i sadržaj specifične kulture manjina). Tekuće aktivnosti Vlade u ovoj oblasti uključuju usvajanje odluke o osnivanju Centra za očuvanje i razvoj kulture pripadnika manjinskih naroda. Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava je u procesu reorganizacije.

Još uvijek postoje problemi vezano za situaciju sa **izbjeglicama i interno raseljenim licima**. Crna Gora je pravila kontinuirane napore u cilju zbrinjavanja izbjeglica, pogotovu u oblasti zdravstvene zaštite. Međutim, ni pravni status i integracija niti fizički uslovi za život ovih lica i grupa nisu dovoljno unaprijeđeni.

U prethodnoj godini, Crna Gora je ostvarila izvjestan napredak u ključnim oblastima koje se tiču lica koje traže azil, izbjeglica i raseljenih lica. Donešen je prvi Zakon o azilu i otpočeto je sa osnivanjem administrativnih struktura i utvrđivanjem regulativa neophodnih za njegovo sprovođenje. Crna Gora je potvrdila da će poštovati (kroz sukcesiju) ključne ugovore o ljudskim pravima, uključujući Konvenciju o statusu izbjeglica iz 1951, njen Protokol iz 1961 i Konvenciju o statusu lica bez državljanstva iz 1954. Crna Gora je potpisnica Konvencije Savjeta Evrope o izbjegavanju apatridije u vezi sa sukcesijom država iz 2006. godine. Obavezala se da ratifikuje ovu konvenciju bez odlaganja i da potpiše i ratifikuje Evropsku konvenciju o državljanstvu iz 1997 u naredne dvije godine. Zavod za zbrinjavanje izbjeglica je osnovan kao pravni nasljednik Komesarijata za raseljena lica. Zavod je direktno uključen u rješavanje svih pitanja vezanih za raseljena lica. Pored aktivnosti koje je obavljao bivši Komeserijat, Zavod će se baviti i pitanjima vezanim za lica koja traže azil, lica kojima je dodijeljen status izbjeglica i lica kojima je obezbijedena dodatna ili privremena zaštita. Ove dužnosti podrazumijevaju podršku pri ostvarivanju njihovog prava na smještaj, obrazovanje, pravno savjetovanje, socijalnu i pravnu zaštitu, pravo na slobodu vjeroispovjesti, pristupa humanitarnim i nevladinim organizacijama, humanitarnu pomoć, jedinstvo porodice, socijalnu inkluziju i ostalih prava garantovanih Zakonom o azilu. Pomoć će takođe biti obezbijedena povratnicima shodno sporazumima o readmisiji.

Uprkos napretku, u ovoj oblasti postoji još ozbiljnih pitanja koje treba riješiti. Prije svega, Crna Gora treba da reguliše status velike populacije raseljenih lica iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Kosova koja još uvijek nema pun pristup zapošljavanju, zdravstvenom osiguranju, socijalnom staranju i imovinskim pravima. Ostvaren je određen napredak u smislu preporuka Evropskog partnerstva i „ukidanja svih diskriminatorskih odredbi“ u ključnim oblastima koje se tiču izbjeglica i raseljenih lica i „obezbjeđivanja uslova za integraciju“ onih koju su odlučili da ostanu u Crnoj Gori. Raseljeni Romi pogotovu oskudijevaju u fizičkim uslovima za život. I dalje zabrinjava diskriminacija raseljenih lica pri zapošljavanju i ostvarivanje prava nezaposlenih lica. Crna Gora treba da omogući raseljenim licima, koja su to odlučila, da se bez većih prepreka lokalno integrišu.

Crna Gora kasni sa sprovođenjem Zakona o azilu i još uvijek traži sredstva za završetak Centra za prijem azilanata. Romi su još uvijek suočeni sa teškim uslovima života i diskriminacijom, pogotovu u oblasti obrazovanja, zdravstvene zaštite, socijalne zaštite i zapošljavanja. Manje od jedne trećine romske djece pohađa osnovnu školu, a samo oko 20% završi osnovno obrazovanje. Nezaposlenost među Romima je visoka i iznosi 82%. Tek se treba pozabaviti specifičnim potrebama romskih izbjeglica sa Kosova. U kontekstu "Dekada uključivanja Roma 2005-2015" ostvaren je napredak u dijalogu između zainteresovanih strana i završavanja Strategije za romsku populaciju o kojoj se trenutno obavljaju konsultacije. Međutim, nisu opredijeljena sredstva za njenu implementaciju. Pripremljen je i nacionalni Akcioni plan za

Romkinje. Oba dokumenta treba brzo završiti i usvojiti kako bi se otpočelo sa aktivnostima vezanim za slabe socio-ekonomske uslove Roma. Obezbeđivanje dovoljnih kapaciteta za njihovu implementaciju predstavlja problem.

Dakle, ostvaren je napredak u osnivanju neophodnog okvira za zaštitu manjina. Međutim, implementacija je u zaostatku u pojedinim oblastima. Uslovi izbjeglica i raseljenih lica, uključujući i Rome, daju razlog za zabrinutost.

2.3. Regionalna pitanja i međunarodne obaveze

Ne postoje problemi što se tiče poštovanja **Dejtonskog/Pariskog mirovnog sporazuma** od strane Crne Gore.

Saradnja sa Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (ICTY) je na zadovoljavajućem nivou. Što se tiče zamrzavanja imovine lica koje potražuje Tribunal, uspostavljen je pravni okvir.

U oktobru 2006, Crna Gora je potvrdila ratifikaciju Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda (ICC). Međutim, 19. aprila 2007. godine potpisan je bilateralni Sporazum o imunitetu sa Sjedinjenim Američkim Državama koji pokriva crnogorske i građane SAD-a i obezbeđuje izuzeće od nadležnosti ICC-a. Ovaj sporazum nije saglasan sa zajedničkim stavom EU o integritetu Rimskog statuta niti sa srodnim EU principima o bilateralnim sporazumima o imunitetu. Crna Gora treba da se uskladi sa stavom EU.

Regionalna saradnja i dobri susjedski odnosi čine najvažniji dio procesa kretanja Crne Gore ka EU.

U januaru 2007, Crna Gora je postala član međunarodnih finansijskih institucija, odnosno Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske banke i Evropske banke za rekonstrukciju i razvoj. U maju 2007, Crna Gora je primljena u Savjet Evrope. Zemlja je takođe posvećena regionalnoj saradnji sa jugoistočnom Evropom i ima aktivnu ulogu u regionalnim inicijativama. U maju 2007, Crna Gora je postala član Procesu saradnje jugoistočne Evrope (SEECP). Punopravno učestvuje u tranziciji Pakta stabilnosti u regionalni okvir saradnje i formiranju budućeg Regionalnog savjeta za saradnju. Crna Gora je potpisnica Ugovora o energetske zajednici i Sporazuma o zajedničkom evropskom vazduhoplovnom području (ECAA). Ratifikovala je upotpunjeni i izmjenjeni Sporazum o slobodnoj trgovini za centralnu Evropu (CEFTA).

Nakon sticanja nezavisnosti, Crna Gora je postepeno uspostavila dobre **bilateralne odnose sa ostalim zemljama koje su obuhvaćene procesom proširenja i susjednim zemljama članicama**. Potpisnica je sporazuma o policijskoj saradnji sa Slovenijom i Rumunijom.

Uspostavila je praktičnu saradnju sa susjednim zemljama u oblasti kontrole granica, zaštite životne sredine i obezbeđivanja energije. Politički odnosi sa susjednim zemljama su na zadovoljavajućem nivou. Crna Gora vodi konstruktivnu politiku o tekućim pitanjima koja su ključna za stabilnost regiona.

Od sticanja nezavisnosti, odnosi sa *Srbijom* napreduju u zadovoljavajućem smjeru. Ove dvije zemlje su brzo riješile sporna pitanja, uključujući i ona vezana za finansijska sredstva, učešće u međunarodnim finansijskim institucijama i socijalnu sigurnost. Nakon uspostavljanja diplomatskih odnosa, u decembru 2006. godine, akreditovan je crnogorski ambasador u Srbiji. Na osnovu bilateralnog sporazuma, Srbija je nastavila sa predstavljanjem određenih crnogorskih interesa u inostranstvu, uključujući i izdavanje viza. Ipak, određena pitanja državljanstva ostaju neriješena.

Odnosi sa *Hrvatskom* se razvijaju u dobrom smjeru. Održane su posjete na visokom nivou i otvorena su diplomatska predstavništva. Obije strane su izrazile spremnost da nastave u pravcu rješavanja neriješenih pitanja. Ona se prije svega tiču imovine, izbjeglica i nestalih osoba. Razgraničavanje na Prevlaci još nije završeno iako se privremeni granični režim odigra neometano.

Vezano za odnose sa *Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom*, održane su posjete na visokom nivou. Potpisan je Memorandum o saradnji u oblasti odbrane.

Odnosi sa *Bosnom i Hercegovinom* su intenzivirani. Crna Gora je otvorila ambasadu u Sarajevu, a Bosna i Hercegovina priprema otvaranje ambasade u Podgorici.

Odnosi sa Albanijom su unaprijeđeni. Albanija je otvorila ambasadu u Podgorici. Ove dvije zemlje su osnovale prvi zajednički prekogranični prelaz na zapadnom Balkanu u Muriqun/Sokobinu.

3. EKONOMSKI KRITERIJUMI

Pristup Komisije, vezano ispitivanje ekonomskog razvoja u Crnoj Gori, bio je zasnovan na zaključcima Evropskog Savjeta iz Kopenhagena, juna 1993 kojim se članstvo u EU uslovljava postojanjem funkcionalne tržišne ekonomije i mogućnostima za suočavanje sa konkurentskim pritiskom koji postoji u okviru Unije.

3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Osnovni elementi ekonomske politike

U decembru 2006, Vlada je dostavila svoj prvi Ekonomski i fiskalni program (EFP) za 2007- 2008. Ovaj program uspostavlja konzervativni makroekonomski scenariu kojem je cilj fiskalnog okvira da konsoliduje fiskalni položaj i redukuje javni dug. U januaru 2007, Crna Gora je postala član Međunarodnog monetarnog fonda (IMF) i Svjetske banke (WB). Crnogorske vlasti su odlučile da ne zaključe stand-by aranžman sa IMF-om. Svjetska banka je usvojila novu Strategiju partnerskih odnosa sa zemljom koja se fokusira na reformu tržišta rada, unaprijeđenje životnog standarda i jačanje administrativnih kapaciteta.

Konkonzus o ekonomskoj politici je izazvan takozvanim „januarskim strujnim šokom“ kada je skupi uvoz struje doveo do porasta računa za struju u domaćinstvima u iznosu od 35% prosječne mjesečne zarade. Ova događanja i rasprave unutar Vlade o sveobuhvatnoj strategiji za energiju odložili su donošenje vladine odluke o cjelokupnom procesu privatizacije.

Makroekonomska stabilnost

U Crnoj Gori u 2006. godini je ostvaren rast BDP- a od 6,5%. Njegovom rastu je najviše doprinjela, pored ogromnog upliva direktnih stranih investicija i bankovnog kreditiranja, ekspanzija u turizmu i građevinarstvu. Ovaj trend se nastavio u prvoj polovini 2007, kada je porast BDP-a u odnosu na prošlu godinu iznosio 6.9%. Takvom porastu je opet doprinjela ekspanzija u sektoru usluga, pogotovu u turizmu, finansijskom posredovanju i nekretninama. Industrijska proizvodnja je u 2006 porasla za samo 1%, dok je u prvih osam mjeseci 2007, u odnosu na isti period prošle godine, zabilježila pad od 4.4%. Proizvodnja je opala, uglavnom kao posljedica zastoja u radu Termo-elektreane zbog rada na održavanju i prestanka rada rudnika uglja. Štaviše, jaka suša je ugrozila proizvodnju dvije glavne Hidro-elektreane. Dakle, ekonomski rast jeste snažan ali i izložen mogućim uticajima rastućih disbalansa.

U 2006, deficit tekućeg računa iznosi 26% BDP-a, što je prouzrokovano velikim porastom uvoza roba koji je uslovljen značajnom domaćom potrošnjom i investicijama. Solidan učinak u turizmu samo je djelimično uspio da nadoknadi rast trgovinskog deficita i pad neto tekućih transfera. Balans neto faktor prihoda, iako i dalje umjereni, su u porastu. Ipak, devizne rezerve su zabilježile porast od 80% i do kraja godine činiće 16% BDP-a. Deficit tekućeg računa je finansiran jakim uplivom neto stranih direktnih investicija (FDI) od 23.7% BDP-a. Deficit tekućeg računa je dalje povećan u prvoj polovini 2007 na 31% BDP-a na godišnjem nivou a prouzrokovan je rastućim trgovinskim deficitom. Izvoz roba jedva da pokriva jednu trećinu uvoza koji je u porastu. Balans usluga, zarade i tekućih transakcija je pozitivan ali nedovoljan da nadoknadi negativan uticaj ogromnog trgovinskog deficita. U istom periodu, neto direktne strane investicije su naglo porasle i dostigle 28.4% BDP-a na godišnjem nivou što je praćeno porastom portfolio-investicija. Štaviše, neto strana sredstva komercijalnih banaka su se skoro udvostručila u prvoj polovini godine. Dakle, veliki spoljni disbalansi se pokrivaju stranim investicijama i rastućim deviznim rezervama.

Zvanično registrovana stopa nezaposlenosti je smanjena na 14.7% na kraju 2006, a do kraja avgusta 2007, opala je na 11.8%. Zaposlenost je porasla za 3.8% u 2006 i nastavila rast u julu kada je u odnosu na prošlu godinu dostigla stopu od 4.2%. Najveći rast zaposlenosti se bilježi u uslužnim djelatnostima, pogotovu u trgovini na malo i veliko. Pad broja lokalno zaposlenih u najdinamičnijim sektorima, turizmu i građevinarstvu, doveo je do porasta broja nerezidentnih radnika koji uglavnom dolaze iz susjednih zemalja. Dakle, unaprijeđenje ekonomske djelatnosti ima pozitivan efekat na tržište rada.

Zemlja jednostrano koristi EURO kao legalno sredstvo plaćanja i ovo je pitanje koje je potpuno odvojeno od članstva u Euro zoni⁴. Stoga, ona ne vodi monetarnu politiku, ne učestvuje u zajedničkom upravljanju jedinstvenom valutom uključujući monetarnu politiku i ne uživa prava zemlje članice Euro zone. Centralna banka nije emisiona banka i većina njenih izvršnih funkcija su u vezi sa bankarskom supervizijom.

Godišnji porast novčane mase⁵ je ubrzan u 2006 za 85% u poređenju sa prethodnom godinom. Na kraju jula 2007, novčana masa je porasla za 47.8% od početka godine. Na kraju 2006, ukupna sredstva komercijalnih banaka iznosila su do 104.8% u poređenju sa prošlom godinom, što predstavlja 72.6% BDP-a. Osnovni razlog ove ekspanzije je brzi rast kreditnog portfolia od skoro 125% u odnosu na prošlu godinu, sa porastom kreditiranja domaćinstava od 198% i kreditiranja preduzeća od oko 102.3%. Bankovni ulogi su takođe u porastu (119.6% u odnosu na prošlu godinu).

Međutim, tokom 2007, prosječna mjesečna stopa rasta depozita (6.8%) bila je niža nego kreditna stopa (9.5%), a zaduživanja u inostranstvu polako zamjenjuju rast deposita. Ukupna sredstva komercijalnih banaka su dostigla 106.7% BDP-a u julu, od čega depoziti čine 78.9% BDP-a. U prvih sedam mjeseci, krediti su porasli za 88.6% i čine 74.2% BDP-a, u poređenju sa prošlom godinom kada su iznosili 25.2% BDP-a. U julu, kreditiranje preduzeća je činilo 59.2% ukupnog kreditiranja, dok je kreditiranje domaćinstava i vladinog sektora činilo 36.2%, odnosno 2.9%. Uprkos padu kamatnih stopa kod kredita, one su i dalje relativno visoke. Prosječna ponderisana nominalna kamatna stopa iznosila je 8.24% na kraju jula. Dakle, porast potrošačkih kredita postaje zabrinjavajuće pitanje koje Centralna banka treba da pažljivo prati.

Prosječna inflacija potrošačkih cijena je porasla sa 2.3% iz 2005, na 3% u 2006. godini i pala u prosjeku na 2.7% između januara i avgusta 2007. Ovo je rezultat konstantnog pada cijene hrane od početka godine. Cijene svih ostalih roba i usluga su bile relativno stabilne u istom periodu, iako je u toku ljeta zabilježen rast prouzrokovan uglavnom porastom međunarodnih cijena ali i višim domaćim cijenama hrane i struje. Sve u svemu, niska inflatorna okolina pomaže pozitivnom učinku ekonomije.

Konsolidovani budžet za 2006 ukazuje na suficit u iznosu od 1.1% BDP-a (standardi na osnovi računovodstva gotovog novca). Bolje nego očekivani fiskalni učinak je rezultat solidnog porasta prihoda koji prevazilazi porast javne potrošnje. Dobar ekonomski učinak doveo je do kontinuiranog suficita u prvoj polovini 2007 uprkos uvođenju redukovane fiksne stope od 15% za porez na dohodak fizičkih lica na početku godine. Rast prihoda je ubrzan i dostigao je 36.7% u odnosu na prošlu godinu. Dobar ekonomski učinak i rast uvoza objašnjava zašto su prihodi od PDV-a viši nego što je očekivano. Pored toga, prihodi od poreza na zaradu preduzeća su značajno prevazišli planirane projekcije i reflektuju poboljšan učinak realnog sektora. Sa druge strane, ukupna potrošnja Vlade raste sporije i iznosi 11.2% u odnosu na prošlu godinu uprkos porastu potrošnje na bruto zarade i transfere na državne fondove i lokalnu samoupravu. Ipak, kapitalna potrošnja je i dalje značajno ipod predviđenog (38%). Dakle, fiskalna konsolidacija je nastavljena kroz jak rast prihoda.

U 2006, javni dug je pao na 35.6% BDP-a na kraju godine. Međutim, udio domaćeg duga je bio u porastu, kao rezultat rješenja zahtjeva za restituciju i činio ga je brzi rast cijena nekretnina. U prvoj polovini 2007, javni dug je ostao na istom nivou nakon što je dostigao 36.9% BDP-a na kraju prvog kvartala. Domaći dug, koji čini jednu trećinu ukupnog, porastao je za 17.6% u istom periodu. U julu 2007, Skupština je usvojila amandmane na Zakon o restituciji kojim se ograničavaju godišnje isplate u ovu svrhu na 0.5% prošlogodišnjeg BDP-a. Ipak, Ustavni sud još uvijek može povući ovaj zakon.

Značajan napredak je ostvaren u unaprijeđenju transparentnosti i odgovornosti upravljanja javnim sektorom. Novi Zakon o javnim nabavkama, usvojen 2006. godine, ima za cilj harmonizaciju zakonodavstva sa EU Acquis-om i jačanje procedura i praksi javnih nabavki. Funkcije spoljašnje i interne revizije se implementiraju; međutim zbog ograničenja u administrativnim kapacitetima nijedna nije u potpunosti operativna i efektivna. Postepeno odvajanje tekućih i kapitalnih rashoda je dalje primjenjivano tokom izvršavanje budžeta u 2007, što je uslovalo da kapitalni budžet pokrije više

---

⁴ U oktobru 2007, Savjet je usvojio deklaraciju o *de facto* upotrebi eura u Crnoj Gori što je posljedica iznimnih okolnosti. Uslovi za usvajanje eura i pristupanje euro zoni su definisani Zakonom EU.

⁵ Agregat novčana masa (M 21) uključuje depozite banaka kod CBCG, procijenjenu količinu gotovog novca koji cirkuliše, depozite po viđenju i oročene depozite nebankarskog sektora uključujući centralnu vladu.

investicionih projekata. Vlada je u julu usvojila prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu što će, uključivanjem bivših vanbudžetskih fondova u sistem državnog tresora, dalje konsolidovati javni rashod.

Međutim, planiranje budžeta je otežano slabostima u predviđenju prihoda i rashoda. Takođe, implementacija programskog budžetiranja u srodnim ministarstvima i razvoj srednjeročnog fiskalnog okvira još nisu završeni. Lokalne vlasti imaju značajne vanbudžetske aktivnosti i neplaćena sredstva koja trenutno nisu jasno uvrštena u konsolidovani budžetski okvir. Kvazi-fiskalne aktivnosti državnih preduzeća su značajne i uključuju dugove i neotplaćena sredstva Vladi, dugove pokrivene državnim garancijama, transfere unutar preduzeća i neke poreske subvencije. Kako ove uslovne finansijske obaveze još uvijek nisu uvrštene u opšte vladine izvještaje, postoji rizik da postanu fiskalno opterećenje budžeta. Ovo je goruće pitanje i zbog izvođenja nadgledanja finansijskih operacija i emisije duga lokalnih vlasti i državnih preduzeća.

Politika je određena euroizacijom i odsustvom adekvatne monetarne i politike deviznog kursa. Vlasti su obavezne da jačaju konsolidaciju fiskalne politike. Dobar učinak prihoda pruža neophodan fiskalni prostor za nastavak porezkih i reformi na tržištu rada.

Međusobno djelovanje tržišnih snaga

Oko 86% bivših državnih ili društvenih preduzeća je privatizovano. Međutim, proces privatizacije se odvija sporije nakon izbora iz 2006. godine. Odloženi su imenovanje Savjeta za privatizaciju, Vladina odluka o privatizaciji termoelektrane, kao i usvanjanje Strategije za razvoj energije. Novi privatizacioni program je usvojen u julu 2007. godine. Program se sastoji od spiska na kojem se nalazi 58 preduzeća koje treba privatizovati. Neka od većih državnih preduzeća, koja se nalaze na tom spisku, su Montenegro Airlines, Luka Bar, Željeznica Crne Gore, Jadransko brodogradilište Bijela, Duvanski Kombinat i turistički kompleksi HTP Ulcinjska Rivijera i HTP Budvanska Rivijera. Međutim, nekoliko preduzeća, koja su u startu bila uključena u nacrt plana, neće biti privatizovana, bar ne u 2007. godini (Elektroprivreda Crne Gore – izuzimajući njen distributivni sektor, Crnogorski aerodromi, proizvođač vina Plantaže i javno poštansko preduzeće). Proces privatizacije je nastavljen objavljivanjem tendera za brodogradilište Jadran u oktobru 2007. godine. Skupština je imenovala Komisiju za praćenje transparentnosti privatizacionih procedura. U međuvremenu, udio zaposlenosti u javnom sektoru je povećan, dijelom zbog novih odgovornosti, koje su nastale usled nezavisnosti i procesa evropskih integracija. U cjelini, državna intervencija i vlasništvo je i dalje ograničeno.

Ulaz na tržište i izlaz sa tržišta

Olakšano je osnivanje novih preduzeća, smanjenjem broja zahtjeva, koji se tiču osnivačkog kapitala, vremena potrebnog za registraciju i troškova. Broj osnovanih preduzeća se povećao za 17% u 2006. godini i za 10% u prvoj polovini 2007. godine. Troškovi, koji se tiču vremena i novca, za dobijanje dozvole za poslovanje, još uvijek predstavljaju veliko ograničenje za preduzeća. U oktobru 2007. godine, Vlada je usvojila program za ukidanje prepreka za razvoj preduzeća. Osim toga, još uvijek postoje velike poteškoće, koje se odnose na stečaj. Kako bi se poboljšala situacija, novi Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o insolventnosti privrednih društava je usvojen 2007. godine. Ovaj novi Zakon, koji se mnogo lakše implementira, pojednostavljuje uslove neophodne za podnošenje stečaja i postavlja ograničenja (25,000 eura), koja se tiču kompenzacije od strane stečajnog upravnika. U cjelini, neophodan je dalji napredak, kako bi se olakšao proces nabavke dozvola za poslovanje.

Pravni sistem

Novi Zakon o državnom premjeru i katastaru nepokretnosti je stupio na snagu u junu 2007. godine. Ovaj Zakon garantuje jednaka prava za domaće i strane državljanke. Osim toga, Zakon pojednostavljuje registraciju imovine i transparentnost, i uvodi nove usluge e- katastra, koje izvještavaju o statusu imovine. Međutim, neophodan je dalji napor, kako bi se olakšalo sprovođenje privrednih ugovora. Privrednom društvu još uvijek treba 18 mjeseci da naplati svoje dugove, a trošak čini 15% duga. Ove okolnosti odvrćaju ekonomske aktere od iznošenja slučaja pred sud i negativno utiču na efikasno ostvarivanje prava kreditora i prava svojine.

Razvoj finansijskog sektora

Pod uticajem završetka privatizacionog procesa u 2006. godini, bankarski sektor je nastavio da se ubrzano razvija. Struktura vlasništva krajem 2006. godine se sastojala od 18% stranog kapitala, 15.4% domaćeg kapitala i 4.6% državnog kapitala. Stepem koncentracije bankarskog sektora je skroman, a sredstva pet najvećih banaka čine 80% od ukupnih sredstava sektora. U prvoj polovini 2007. godine, ukupan rast domaćih kredita se povećao za 77.3% i dostigao 69.7% BDP-a. Intenzivnija konkurencija između komercijalnih banaka je dovela do smanjenja kamatnih stopa na kredite. U junu je došlo do blagog pada prosječne ponderisane efektivne kamatne stope na 9.1%, i do blagog pada kamatne stope na depozit na 5%. Porast domaćih kredita, a posebno potrošačkih kredita, dovelo je do pogoršanja kreditnog rizika u bankarskom sistemu (pogoršanje kvaliteta sredstava i povećanje zajmova koji se ne otplaćuju). Dalje jačanje bankarskog nadzora je spriječeno odlaganjem usvajanja novog bankarskog zakona. U cjelini, finansijsko posredovanje se i dalje jako razvija.

Došlo je do veoma jakog razvoja kapitalnih tržišta. U 2006. godini ukupan promet dvije berze hartija od vrijednosti je iznosio 19% BDP-a, dok je tržišna kapitalizacija predstavljala 100.7% BDP-a. Veoma dinamičan razvoj je nastavljen u 2007. godini, pod uticajem velikog interesa od strane domaćih i stranih investitora. Osim toga, ukidanje poreza na kapitalnu dobit i usvajanje zakonskog okvira o dobrovoljnim penzionim sredstvima u 2007. godini je dao dodatni podsticaj tržištu akcija. U junu, komercijalne banke su uvele emisiju obveznica po prvi put. U avgustu je osnovan drugi dobrovoljni penzioni fond. Međutim, od maja 2007. godine došlo je do skromne korekcije tržišta akcija u tri naredna mjeseca. U cjelini, uprkos njihovom dinamičnom razvoju, kapitalna tržišta i dalje imaju ograničenu ulogu.

U 2006. godini premije od osiguranja su porasle za 18% i činile su 2.1% BDP-a. Iako postoji šest osiguravajućih društava u zemlji, jedno od njih i dalje ima najveći udio na tržištu (70%). Sektorom dominira osiguranje automobila, dok osiguranje života, koje je manje razvijeno, čini manje od 5% obračunatih premija. Jedan zakon o osiguranju, kojim se uspostavlja nezavisna agencija za nadzor, je usvojen krajem 2006. godine. Vlada je odobrila Zakon o prinudnoj upravi i likvidaciji osiguravajućih društava u junu 2007. godine, upotpunjujući na taj način zakonski okvir ovog sektora. Predloženo zakonodavstvo definiše uslove i procedure za prinudnu upravu, dobrovoljnu i pravnu likvidaciju osiguravajućih društava, kao i prava i obaveze strana u ovim postupcima. Osim toga, tri osiguravajuća društva su ponovo osnovala zajednički rezervni fond (koji nije postojao od kako je došlo do raspada Državne Zajednice Srbije i Crne Gore). U 2007. godini, došlo je do proširenja sektora, ulaskom na tržište dvaju novih društava, uključujući i prvo životno osiguravajuće društvo.

Tržište lizinga se neprestano razvija od kako je usvojen novi Zakon o finansijskom lizingu u 2005. godini. Do kraja juna 2007. godine četiri preduzeća i tri banke su pružale usluge lizinga, koje su činile 3.7% BDP-a. Većina ugovora o lizingu se odnosi na poslovne aktivnosti, a posebno na kupovinu automobila. U cjelini, nebankarski nadzor nije kompletan, budući da još uvijek nisu pokrivena preduzeća za lizing.

3.2. Sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama u okviru Unije

Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Generalno gledajući, održana je makroekonomska stabilnost. Međutim, i dalje postoje rizici koji prijete makroekonomskoj stabilnosti u srednjem roku, kao što je veliki strani deficit i porast potrošačkih kredita. Funkcionisanje tržišnih mehanizama je nedavno ojačano, i to posebno održavanjem niske stope inflacije i smanjenjem poreskog tereta, a tempo strukturalnih reformi je usporio.

Ljudski i fizički kapital

Vlada je nastavila s programom reformi kako bi poboljšala stručno obrazovanje, modernizovala obuku profesora i povezala platu sa učinkom. Sa 5% BDP-a, izdatak za obrazovanje je značajan, od čega 80% ide na tekuće izdatke. Cilj programa reforme je da alocira najveći dio za infrastrukturu i obezbjedi kompjutere i udžbenike. Stope pohađanja škole su visoke – do 96% u osnovnim školama i između 85% i 90% u srednjim školama. Međutim, 75% učenika srednje škole su uključeni u stručne programe, koji uglavnom ne zadovoljavaju potrebe budućih poslodavaca.

Uprkos padu nezaposlenosti i porastu nivoa zaposlenosti, tržište rada se i dalje suočava sa značajnim izazovima. Osnovni razlozi su strukturalni karakter nezaposlenosti, i jaki obrazac sezonskog zaposlenja (građevinarstvo, poljoprivreda i turizam), kao i veliki uticaj neformalnog sektora. Postojeći pravni okvir propisuje visoke troškove otpremnina, nisku fleksibilnost plata i prilično visoke poreske stope za rad. Kao posljedica toga, stopa učešća je niska (51%), nezaposlenost među mladima je visoka (20.1%), a veliki procenat (58.2%) ljudi koji traže posao su dugoročno nezaposleni. U cilju povećanja učešća i stopa zaposlenosti, vlasti investiraju oko 1% BDP-a u aktivne mjere zaposlenja, koje su rezultirale stvaranjem oko 20.000 novih radnih mjesta u 2006. godini (ili 7.6% radne snage). Međutim, ne postoje značajne mjere za povećanje fleksibilnosti tržišta rada. Osim toga, propisi koji regulišu ugovore na određeno vrijeme su mnogo strožiji od onih koji regulišu ugovore na neodređeno vrijeme. U cjelini, poboljšanje fleksibilnosti tržišta rada predstavlja i dalje jedan od najznačajnijih zadataka koje treba ostvariti.

Porast domaćih kredita privatnim preduzećima je pokazatelj povećanja investiranja. Neto prilivi od direktnih stranih investicija (FDI) pokazuju da su one i dalje u porastu. Neto FDI na godišnjem nivou je dostigao 24.2% BDP-a u 2006. godini, i 28.4% do kraja juna 2007. godine. Sektor nekretnina čini polovinu priliva od FDI-a, odražavajući jako poslovanje građevinskog sektora (178% u 2006. godini). Osnovan je Savjet za naučno istraživanje, čime se očekuje da će se olakšati proces budućih investicija u istraživanje i razvoj. U cjelini, ekonomija ima korist od povećanog nivo investicija.

Struktura sektora i preduzeća

Reforma sektora energetike predstavlja i dalje glavno pitanje u reformi državnih preduzeća, ne samo zbog veličine sektora. Potražnja za električnom energijom ubrzano raste, dok je proizvodnja ograničena zastarjelim strukturama i hitnom potrebom za kapitalnim investicijama. Od jula 2007. godine, regulator je uveo nove tarifne sisteme, što se odrazilo na odgovarajuću udio prenosa, distribucije i nadoknade snabdjevanja. Porast cijene električne energije u 2007. godini za prosječnih 9% nije dovoljan da pokrije troškove proizvodnje. Nove tarife su osporene od strane proizvođača i potrošača. Vlada je intervenisala uvođenjem programa subvencija, koje će obezbjediti Ministarstvo zdravlja, rada i socijalnog staranja u obliku direktnih subvencija niskobudžetnim domaćinstvima, kako bi pokrili 30% njihovih računa za električnu energiju i kako bi time izbjegli narušavanje cijena.

Završeno preuzimanje distribucije električne energije, u skladu sa Sporazumu o osnivanju Energetske zajednice u jugoistočnoj Evropi, koji je Crna Gora potpisala, olakšava novim akterima ulazak na lokalno tržište. U septembru 2007. godine, Balkan Energy – grčko preduzeće – je kupilo rudnik lignita u Beranama i odredio je investicije za izgradnju elektrane od 110 Megawati. Odluka o cjelokupnoj energetske strategiji je odložila odluku Vlade o privatizacionom procesu. U cjelini, potrebno je implementirati Strategiju za razvoj energije bez daljih odlaganja.

Liberalizacija tržišta telekomunikacija je završena. Sektor je činio 13% BDP-a u 2006. godini. Uprkos potpunoj liberalizaciji, praktično ne postoji konkurencija na tržištu fiksne telefonije. Međutim, tržište mobilne telefonije, iako zasićeno (telegustina prevazilazi 100%), je i dalje veoma konkurentno. Treći operater mobilne telefonije je počeo s radom u julu 2007. godine, nove bežične i 3G usluge su takođe uvedene. Broj korisnika interneta (23.9%) se sporo povećava. Međutim, iako u zemlji postoji 5 internet provajdera, neki djelovi stanovništva još uvijek nemaju pristup modernim uslugama komunikacija.

Pripreme za rekonstrukciju Željeznice i Luke Bar su u toku. U oba slučaja, Vlada je zadržala vlasništvo nad infrastrukturom, i dodijelila je koncesije željezničkim i lučkim operaterima.

Sektorski razvoj u ekonomiji je i dalje okarakterisan budućim jačanjem sektora usluga, kao osnovnog stuba ekonomije. Udio zaposlenosti u poljoprivredi i industriji je i dalje bio silaznog trenda u 2006. godini, čineći 4.5% i 26% ukupne radne snage, dok su u istom periodu, uslužne djelatnosti – u kojima je zaposleno 70% od ukupne radne snage – povećale njihov udio za 7%. U cjelini, nastavljeno je jačanje ekonomije usluga.

U 2006. godini, broj malih i srednjih preduzeća (SMEs) se povećao za 3.8% i činio je polovinu BDP-a, ali njihov udio od ukupnog broja registrovanih preduzeća je blago u padu. Zaposlenost u malim i srednjim preduzećima je rasla za 2.1% godinu za godinom, što je činilo 35.6% radne snage u 2006. godini. Krediti pravnim licima se naglo povećavaju, udvostručili su se u 2006. godini, i praktično su se ponovo udvostručili u prvoj polovini 2007. godine, uprkos visokim

kamatnim stopama i uprkos činjenici da komercijalne banke nemaju pristup kreditnom registru Centralne banke. Preduzeća imaju mogućnost da plaćaju poreze elektronskim putem. Međutim, ova usluga još uvijek nije dostupna za plaćanje PDV-a na uvezene proizvode, jer Carina i dalje zahtjeva da se priloži dokaz o plaćanju. Prvi poslovni inkubator je osnovan 2007. godine. U oktobru 2007. godine Vlada je usvojila srednjoročnu Strategiju za razvoj sektora malih i srednjih preduzeća. U cjelini, poslovanje malih i srednjih preduzeća se skromno poboljšalo, ali neke administrativne procedure još uvijek ometaju poslovno okruženje.

Uticaj države na konkurentnost

Subvencije su udvostručene u 2006. godini u poređenju sa prethodnom godinom i činile su 0.7% BDP-a. Osim toga, druge subvencije u naturi su odobrene privatizovanim preduzećima na određeni period, kako bi im se pružila pomoć u njihovom procesu reforme. Subvencionisanje cijena električne energije Kombinat aluminijuma i Željezari, predstavlja primjer takve prakse. U slučaju zaduženih preduzeća, koja očekuju da budu privatizovana, nije neobično da Vlada izvrši zamjenu duga za akcijski kapital, povećavajući time udio državnog vlasništva, i čineći dio namjenjen privatizaciji, atraktivnijim za potencijalne investitore. Međutim, u toku pregovora o privatizaciji, ponuđači mogu ostvariti dodatne prednosti, kao što su poreske olakšice na dobit pravnih lica, ili koncesije na carine ili PDV na uvezenu mašineriju i opremu.

Nakon velike suše u 2007. godini, Vlada je usvojila privremene mjere kako bi pružila pomoć poljoprivrednom sektoru. Posljedice negativnog uticaja, koje su procijenjene na oko 10 miliona eura, će biti ublažene smanjenjem PDV stope – za period od jedne godine – na neke osnovne poljoprivredne proizvode, povećanjem cijene, koju plaća država za kupovinu mlijeka i duvana, smanjenjem carina na uvoz mesa, uvođenjem poreskih olakšica na poljoprivrednu zemlju i obezbjeđenjem cerealija i šećera od strane države, kako bi se spriječilo povećanje cijena krajnjeg proizvoda. U cjelini, intervencija države u proizvodnom sektoru je i dalje ograničena na postprivatizacione poslove i poljoprivredu.

Trgovinske integracije sa EU

Crna Gora ima otvorenu ekonomiju. U 2006. godini izvozi i uvozi robe i usluga kao procenti BDP-a su porasli na 49.1% i na 84.7%. Turizam predstavlja i dalje osnovni izvor prihoda od izvoza; uprkos trenutnim nedostacima infrastrukture, ovaj sektor je činio 17% BDP-a u 2006. godini. Osnovni industrijski proizvod (aluminijum) čini 11% BDP-a i 40% izvoza u smislu vrijednosti. Evropska unija je i dalje glavni trgovinski partner Crne Gore. Trgovina sa Srbijom je i dalje značajna, čini 32.7% od ukupnog izvoza i 28.2% od ukupnog uvoza. Međutim, uvoz i izvoz sa Srbijom se vremenom smanjuje. Ukupne direktne strane investicije u 2006. godini su predstavljale 33.4% BDP-a. Evropska unija je činila veliki dio ukupnog priliva. Ostatak priliva dolazi iz Rusije od nekih 3.7%. U cjelini, nivo ekonomske integracije sa Evropskom unijom je prilično visok, iako on zavisi od poslovanja nekoliko tržišta.

Međutim, struktura eksternog sektora je izložena negativnom djelovanju snage eura, posebno što se tiče trgovine sa Srbijom i izvoza aluminijuma. Trendovi u platama i troškovima rada pokazuju kako je konkurentnost cijena u ekonomiji narušena. U 2006. godini, cijena po jedinici rada je povećana na 18.3%, budući da je prosječna neto plata realno porasla za 12% (mnogo iznad 2.6% rasta u rastu radne produktivnosti). U cjelini, povećanje troškova radne snage i nedavni rast eura su uticali na konkurentnost države.

4. EVROPSKI STANDARDI

Ovaj dio analizira sposobnost Crne Gore da postepeno uskladi svoje zakonodavstvo i politike sa *acquis-em*, koji se odnose na unutrašnje tržište, sektorske politike i pravosuđe, slobode i bezbjednost, u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju i prioritetima iz Evropskog partnerstva. Ovaj dio takođe analizira administrativni kapacitet Crne Gore.

4.1. Unutrašnje tržište

4.1.1. Slobodan protok roba

U cjelini, zabilježen je napredak uvođenjem infrastrukture kvaliteta. Crna Gora de facto nastavlja da primjenjuje okvirne zakone o infrastrukturi kvaliteta, koje je usvojila bivša Državna Zajednica Srbija i Crna Gora (Zakon o akreditaciji, Zakon o standardizaciji, Zakon o metrologiji, Zakon o tehničkim zahtjevima i procjeni usklađenosti proizvoda). Novi nacrti Zakona o standardizaciji i o tehničkim zahtjevima za proizvode i procjenu usklađenosti su usvojeni od strane Vlade u julu 2007. godine.

Centar za metrologiju je osnovan kao državni organ u septembru 2006. godine i već je operativan, imenovan je njegov direktor i usvojena je organizaciona struktura. U aprilu 2007. godine Vlada je usvojila odluke o osnivanju Instituta za standardizaciju i akreditacionog tijela Crne Gore kao neprofitne organizacije sa nezavisnim pravnim identitetom i imenovala je njihove izvršne direktore. Sredstva za Centar za metrologiju i za Institut za standardizaciju su uključena u budžet 2007. godini, a sredstva za osnivanje i operativni rad akreditacionog tijela su obezbjeđena iz tekuće budžetske rezerve.

U junu 2007. godine Vlada je usvojila strategiju za jačanje infrastrukture kvaliteta u Crnoj Gori, definišući načine razvoja standardizacije, akreditacije, procjene usklađenosti i metrologije. Ministarstvo za ekonomski razvoj je odgovorno za koordinaciju politike, koja se tiče infrastrukture kvaliteta, i za vođenje registra tehničkih zahtjeva.

Nedavno usvojeni akcioni plan za **standardizaciju** predviđa usvajanje oko 12.000 Evropskih standarda za proizvode (ENS), koji su razvijeni preko Evropskog Savjeta za standardizaciju (CEN) i Evropskog Savjeta za elektrotehničku standardizaciju (CENELEC). Kako bi se obezbijedila transparentnost, Vlada je usvojila Uredbu, koja daje pregled procedura za pripremu, usvajanje i registraciju tehničkih pravila. Druga Uredba o prijavi tehničkih zahtjeva, standardima i o procedurama za procjenu usklađenosti je u pripremi. Očekuje se da će ove uredbe odrediti Odjeljenje za infrastrukturu kvaliteta u Ministarstvu za ekonomski razvoj kao jedinicu za ispitivanje tehničkih propisa i Institut za standardizaciju kao jedinicu za ispitivanje standarda.

Strategija za razvoj **metrologije** u Crnoj Gori je usvojena u septembru 2007. godine. Neophodno je uložiti značajan napor kako bi se poboljšala sljedljivost, naučna kontrola, monitoring i rad laboratorija, od kojih je šest identifikovano za dalju **akreditaciju**.

Nadgledanje tržišta potpada pod Tržišnu inspekciju, koja izvršava sve obaveze nadzora tržišta i koja posjeduje izvjesnu kontrolu nad pravima intelektualne svojine, vršenju istrage po pitanju konkurencije i ispunjavanju zadataka, koji se tiču prikupljanja žalbi potrošača. Tržišna inspekcija takođe obavlja ulogu posrednika u rješavanju sporova. Tržišna Inspekcija još uvijek ne posjeduje odgovarajuću ICT opremu, koja joj je neophodna kako bi poboljšala sveukupno djelovanje i kako bi postala nacionalna kontakt jedinica za RAPEX sistem.

Primjećen je napredak u oblasti **zaštite potrošača**. Skupština je usvojila Zakon o zaštiti potrošača u maju 2007. godine. Zakon uzima u obzir postojeće zakonodavstvo Zajednice u ovoj oblasti. Međutim, Crna Gora još uvijek ne posjeduje sveobuhvatan okvir u ovoj oblasti i treba da ojača institucije i kapacitet NVOm kako bi usvojila zakonodavstvo i nacionalnu strategiju za zaštitu potrošača, zajedno sa budućim propisima o obradi žalbi potrošača, arbitraži, inspekciji i podizanju svijesti potrošača.

U cjelini, određeni napredak je postignut u oblasti slobodnog kretanja robe. Došlo je do poboljšanja institucionalnog okvira Crne Gore, ali je potrebno raditi na njegovom daljem jačanju i kompletiranju. Ljudski i fizički resursi još uvijek ne zadovoljavaju standarde, a podizanje svijesti potrošača o pitanjima prava potrošača je u začetku.

4.1.2. Kretanje osoba, usluga i pravo osnivanja

U oblasti **slobodnog kretanja osoba**, načinjeni su prvi koraci po pitanju koordinacije sistema socijalne zaštite potpisivanjem sporazuma sa Srbijom, stupanjem na snagu protokola o plaćanju penzionog i invalidskog osiguranja i usvajanjem zakona, koji primjenjuje dio socijalnog osiguranja, a koji će se primjenjivati dok Srbija ne ratifikuje

sporazum. Nije primijećen nikakav napredak po pitanju najavljenog Zakona o strancima, koji je trebao da razjasni prava zapošljavanja stranaca, kao i po pitanju drugih mjera koje se tiču zaposlenja. Budući da se broj nerezidentnih radnika, koji uglavnom dolaze iz susjednih zemalja, naglo povećava, Crna Gora treba da pojača napore u oblasti kretanja osoba. Tekući pregovori o pristupanju Svjetskoj trgovinaskoj organizaciji takođe pokrivaju slobodno **kretanje usluga**. U ovoj oblasti Crna Gora primjenjuje liberalnu politiku.

Regulacija i nadgledanje **finansijskog sektora** je počela da se razvija od kada je Centralna banka počela da vrši nadzornu djelatnost u 2001. godini. Uprkos tome, još uvijek postoje ograničenja u postojećem pravnom okviru, posebno vezano za poboljšanje korporativnog upravljanja i zahtjeva za upravljanje rizikom. Novi Zakon o bankama, koji je u pripremi, će ojačati ovlaštenja Centralne banke o sprovođenju i nadzoru, u skladu sa međunarodnim standardima, dopuštajući bankama da usvoje zahtjeve Bazel II.

Što se tiče regionalne i međunarodne saradnje, Centralna banka Crne Gore je potpisala sporazume o razumjevanju u oblasti bankarske kontrole sa Bankom Slovenije, Narodnom bankom Srbije i Narodnom bankom Makedonije, a 18. januara 2007. godine Crna Gora je postala članica Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke.

Nadgledanje nebankarskog sektora je poboljšano krajem 2006. godine, usvajanjem Zakona o osnivanju nezavisne agencije za nadzor, a nakon kojeg je uslijedio Vladin predlog Zakona o prinudnoj upravi i likvidaciji osiguranja. Cjelokupan okvir još uvijek treba da bude upotpunjen nadzorom kompanija za lizing.

Ograničeni napredak je zabilježen po pitanju **prava osnivanja**. Trajanje procedure za registraciju preduzeća je smanjeno na tri dana, primjenom principa «prećutnog odobrenja». Uprkos tome, cjelokupan proces osnivanja preduzeća se i dalje sastoji od 15 koraka. Crna gora će morati pažljivije da razmotri mogućnost pojednostavljenja procesa osnivanja preduzeća, i posebno pitanje izdavanja dozvola. Neophodno je pojednostaviti i uskladiti procedure na centralnom i lokalnom nivou, kao i proširiti princip «ćutanje je pristajanje» u poslovanju sa javnom upravom. U cjelini, neophodno je uložiti veliki napor kako bi došlo do planskog smanjenja administrativnih barijera prema poslovanju.

4.1.3. Slobodno kretanje kapitala

Crna Gora je liberalizovala tekuća plaćanja, kao i direktne investicije i repatrijaciju profita i uspostavila je međubankarski sistem plaćanja. Preostala ograničenja, kao ona koja se odnose na kupovinu nekretnina od strane nerezidenata, su zasnovana na reciprocitetu. Dalji napredak predstavlja usvajanje Poslovnika Uprave za nekretnine u februaru 2007. godine, kao i usvajanje Zakona o državnom premjeru i katastru nepokretnosti tri mjeseca kasnije, koji takođe pokriva katastar vodova, osnovne državne karte i topografske karte, kao i premjer državne granice.

Kako bi se obezbijedila odgovarajuća kontrola nad sumljivim transakcijama, Crna Gora treba da uloži napore i da zamijeni transakcije u gotovini elektronskim transakcijama.

U cjelini, pripreme za implementaciju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i Privremenog sporazuma su u toku, dok su pripreme za borbu protiv pranja novca još uvijek u početnoj fazi.

4.1.4. Carine i porezi

Određen napredak je postignut u oblasti **carinskih pravila** tokom perioda o kojem se izvještava. Republika Crna Gora je pristupila Svjetskoj carinskoj organizaciji u oktobru 2006. godine.

Zakon o izmjenama i dopunama carinskog zakona i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o carinskoj tarifi o uvođenju kombinovane nomenklature Evropske unije, su usvojeni od strane Skupštine u januaru i martu 2007. godine i stupili su na snagu.

Crna Gora je uvela zakonodavstvo, koje predviđa zatvaranje duty-free shops na graničnim prelazima do kraja 2007. godine, što predstavlja pozitivan razvoj. Pažljivo praćenje implementacije tog zakonodavstva je neophodno. Takse koje se primjenjuju na carinske deklaracije su obnovljene.

Carinsko zakonodavstvo je uglavnom usklađeno sa *acquis*-em, ali je neophodna dalja usklađenost u oblastima pravila o porijeklu, procedura tranzita i procjene carinske vrijednosti.

Određeni napredak je zabilježen u pogledu administrativnih kapaciteta. U prvih šest mjeseci 2007. godina naplaćeni prihodi od carina su pokazali značajan porast u poređenju sa istim periodom 2006. godine. Osim toga, 76% carinske dokumentacije je podnešeno putem interneta.

Veliki broj carinskih službenika je prošlo obuku o primjeni pravila, koja se odnose na porijeklo robe, pranje novca, osposobljavanje za držanje, nošenje i pravilnu upotrebu vatrenog oružja kao i za vršenje procjene radnog učinka.

Sporazum o carinskoj saradnji i uzajamnoj pomoći između Slovenije i Crne Gore je potpisan u aprilu 2007. godine. Intenziviranje carinske saradnje i uzajamne pomoći sa susjednim zemljama će značajno doprinijeti unaprijeđenju carina. Primjećen je takođe značajan napredak u oblasti primjene preferencijalnih prava o porijeklu. Tehnička misija u februaru 2007. godine o izdavanju EUR 1 sertifikata je došla do zaključka da carinske vlasti imaju dovoljan kapacitet za praćenje preferencijalnih pravila. Na osnovu toga, došlo je do ukidanja saopštenja Evropske komisije, koje je bilo upućeno uvoznicima.

Prva faza implementacije Poslovne strategije je završena.

U oblasti poreza, ograničeni napredak je postignut stupanjem na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak fizičkih lica. Međutim, nije zabilježen nikakav napredak u oblasti indirektnog oporezivanja.

Poreska uprava je potpisala sporazume o saradnji sa Upravom policije i Državnim tužiocem, u cilju razvoja administrativnih kapaciteta. Nedavno je došlo do reorganizacije organizacione strukture Poreske uprave. Četiri nova sektora, koja su zadužena za sprovođenje naplate, za pružanje usluga poreskim obveznicima, za prijem i obradu poreskih prijava i za informacioni sistem, će započeti s radom zajedno sa funkcionalnim i teritorijalnim jedinicama. Usklađivanje u oblasti direktnog oporezivanja je u početnoj fazi, posebno što se tiče Direktiva o oporezivanju preduzeća i Pravila ponašanja o oporezivanju preduzeća. Zakonodavstvo o indirektnom oporezivanju Crne Gore odslikava *acquis*. Međutim, postoje razlike, koje se tiču oslobađanja od poreza, posebnih programa i umanjenih PDV stopa.

Dalja modernizacija Poreske uprave je u početnoj fazi, posebno po pitanju naplate poreza i kontrole, i posredstvom efikasne upotrebe analize rizika.

U cjelini, pripreme u oblasti carina i poreza su u toku. Međutim, Crna Gora treba da ubrza napore kako bi bila u mogućnosti da **implementira obaveze iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju**.

4.1.5. Konkurencija

U oblasti **antimonopolske politike**, Crna Gora je ostvarila izvjestan napredak. U skladu sa prioritetima Evropskog partnerstva, Zakon o zaštiti konkurencije iz januara 2006. godine je izmijenjen u maju 2007. godine. Novi zakon predviđa osnivanje operativno nezavisnog organa za zaštitu konkurencije, uprave za zaštitu konkurencije, koja bi zamijenila odjeljenje za zaštitu konkurencije koje postoji u okviru Ministarstva za ekonomski razvoj i upošljava pet stručnjaka. Usvojen je i set podzakonskih akata, kojima se utvrđuju uslovi za odobravanje grupnih izuzeća i postupak dobijanja pojedinačnih izuzeća. Odjeljenje za zaštitu konkurencije je utvrdilo broj koncentracija i otvorilo istragu o antikonkurentskim ugovorima između preduzeća. Još uvijek ostaje da se uvede sistem efikasnih preventivnih novčanih kazni.

Zakon o **državnoj pomoći** je usvojen i stupio je na snagu u maju 2007. godine. Očekuje se i usvajanje podzakonskih akata koji će detaljno utvrditi kriterijume, svrhu i uslove dodjele državne pomoći, kao i metode i postupke kontrole i izvještavanja. Komisiju za kontrolu državne pomoći, čije se osnivanje predviđa novim zakonom, će imenovati Vlada, a činiće je predstavnici raznih ministarstava, sa ovlaštenjem da odobri dodjelu pomoći, naredi povraćaj nezakonito dodijeljene pomoći i *ex-post* kontrolu. Nova jedinica za državnu pomoć će zamijeniti stalni tim pri Ministarstvu finansija, kako bi pratila i izvještavala o dodijeljenoj pomoći. Usvojeni su popisi i izvještaji o državnoj pomoći za 2003. i 2004. godinu, dok popis za 2005. godinu čeka na usvajanje u Skupštini.

Međutim, postojeće strukture koje se bave državnom pomoći su i dalje slabe, s obzirom da još uvijek ne postoji efikasan sistem *ex-ante* kontrola svih novih mjera pomoći niti usklađivanje postojećih mjera pomoći.

Uopšteno govoreći, pripreme u oblasti konkurencije napreduju umjerenom dinamikom. Međutim, s obzirom na predstojeće obaveze u okviru Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, Crna Gora mora i dalje unaprijediti svoj zakonodavni okvir i osnovati operativno nezavisna tijela za zaštitu konkurencije i za državnu pomoć.

4.1.6. Javne nabavke

Uočen je izvjestan napredak u zakonodavnom pogledu. Prva grupa propisa za sprovođenje zakona, koji ne sadrže odredbe o preferencijalnom tretmanu domaćih ponuđača, je usvojena u periodu od 90 dana od stupanja na snagu Zakona o javnim nabavkama u julu 2007. godine. Zakon se zasniva na odgovarajućim direktivama EZ iz oblasti javnih organa, komunalnih usluga i pravnih lijekova.

Trenutno, Zakon se ne slaže sa *Acquis*-em u nekoliko oblasti, a dogovoreni institucionalni okvir još uvijek nije zaokružen. Preostali ključni korak predstavlja odvajanje administrativnih zadataka Direkcije za javne nabavke sa jedne strane i razmatranje pritužbi od strane Komisije za javne nabavke sa druge strane, čime bi se eliminisao bilo kakav rizik od konflikta interesa.

Na značaj uvođenja modernog sistema javnih nabavki ukazuje i učešće ovog sektora u crnogorskoj privredi (preko 12% BDP-a u 2005. godini). Sa više od 700 ugovarača i 170 službenika za javne nabavke u Crnoj Gori, obuka kadrova koji se bave aktivnostima javnih nabavki se mora poboljšati, kao i dostupnost informacija svim zainteresovanim stranama, uključujući i poreske obveznike i medije.

Sistem javnih nabavki u Crnoj Gori se protekle godine razvijao u pravom smjeru. Međutim, bilo kakvo poboljšanje kapaciteta će zavisiti od raspoloživosti centralnih institucionalnih resursa za podršku i efikasno praćenje javnih nabavki, obezbjeđujući na taj način da organizaciona struktura efikasno odražava funkcije i odgovornosti utvrđene Zakonom o javnim nabavkama. Pozitivan napredak u tom pogledu predstavlja osnivanje Direkcije za javne nabavke u okviru Državne komisije, sa 15 zaposlenih, podijeljenih u Sektor za javne nabavke i Sektor za opšte poslove i finansije, koja je počela sa radom u septembru 2007. godine. Izvjesna proceduralna poboljšanja bi kako unaprijedila dobru praksu kod javnih nabavki tako i smanjila postojeći previše formalni, legalistički pristup. Sve u svemu, pripreme za usklađivanje su u toku.

4.1.7. Pravo intelektualne svojine

U oblasti **intelektualne svojine** primijećen je određeni napredak.

Od 2006. godine, nadležnosti su podijeljene između Ministarstva kulture, medija i sporta, nadležnog za autorsko pravo i srodna prava, i Ministarstva za ekonomski razvoj, nadležnog za prava **industrijske** i **komercijalne svojine**. U tom okviru, pod nadležnošću drugog od ovih ministarstava, u maju 2007. godine je osnovan Zavod za intelektualnu svojinu. Nakon toga je imenovan direktor Zavoda, odobrena unutrašnja organizacija i obezbijedena početna sredstva u ukupnom iznosu od 100.000 eura iz tekuće budžetske rezerve.

Saradnja u državnoj upravi, uz uključenje socijalnih partnera, je značajno intezivirana, kako bi se nadgledala primjena postojećih mjera i ojačao sistem zaštite prava intelektualne svojine. Krivično gonjenje djela piraterije po službenoj dužnosti je uvedeno u Krivični zakonik, ali saradnja sa susjednim zemljama u ovoj oblasti još nije razvijena.

Obuke, seminari i studijske posjete u oblasti zaštite intelektualne svojine i falsifikovanja su organizovani uglavnom za tržišne inspektore, carinike i zaposlene u Ministarstvu za ekonomski razvoj.

Tokom 2006. godini, set ključnih prava intelektualne svojine regulisan na nivou Državne zajednice, uključujući autorska i srodna prava, patente i topografiju integrisanih kola, je uveden u crnogorsko zakonodavstvo. U 2007. godini, usvojena je prva uredba o prijavi priznatih prava intelektualne svojine do početka rada Zavoda, odnosno, kod međunarodnih prijava, do članstva u WIPO-u. Vlada je takođe usvojila Uredbu o obezbjeđivanju primjene prava intelektualne svojine, kako bi se do kraja regulisala prava registrovana kod Zavoda za intelektualnu svojinu Srbije, kao i uslovi za potpisivanje bilateralnog sporazuma na nivou resornih ministarstava u ovoj oblasti, kojim će se obezbijediti razmjena baza podataka (registara).

Republika Crna Gora je, 4. decembra 2006. godine, postala članica Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu (WIPO) i primjenjuje sve konvencije i protokole iz oblasti intelektualne svojine čiji je potpisnik bila Državna zajednica Srbija i Crna Gora. Usvojen je i nacrt Uredbe o priznanju prava intelektualne svojine registrovanih bivšem Zavodu za intelektualnu svojinu Srbije i Crne Gore, i međunarodnih prijava do pristupa WIPO-u.

Uopšteno govoreći, potrebno je i dalje ulagati napore u zaštitu prava intelektualne svojine, naročito kada je riječ o slabim institucionalnim kapacitetima, niskom nivou sprovođenja propisa, visokom stepenu piraterije i falsifikovanja, i niskom nivou svijesti kod državnih organa i zainteresovanih strana. Ova pitanja se moraju riješiti, između ostalog obukom carinskih službenika, u cilju primjene Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i Privremenog sporazuma kojima se od Crne Gore zahtijeva da obezbijedi nivo zaštite prava intelektualne svojine sličan onom koji postoji u EZ.

4.1.8. Politika zapošljavanja i socijalna politika

Vlada je usvojila Strategiju za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti kojom se utvrđuju aktivnosti za period od 2007. do 2011. godine u oblastima zdravstvenih usluga, obrazovanja, socijalne zaštite i zapošljavanja. Sada se prioritet mora dati njenoj primjeni.

Kada je riječ o **socijalnom osiguranju**, napredak je uočljiv u smislu izrade nacrtu zakona kojim se objedinjuju tri vrste doprinosa (penzijsko-invalidski fond, zdravstveno osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti), a koji sadrži i prijedlog za njihovo smanjenje. To će u svakom slučaju poboljšati postojeće uslove za poslovanje. Predviđena je **socijalna zaštita** određenih kategorija, kao što su djeca, invalidna lica, žene i stari, i usvojene su odgovarajuće strategije. Međutim, implementacija je bila djelimična ili na niskom nivou. Doprinosi za socijalno osiguranje ostaju niski.

U pogledu **zdravstvene zaštite**, ostvaren je određeni napredak usvajanjem i pripremom zakonodavnog okvira. Stepem primjene je međutim neizvjestan. Opšta organizacija sistema ostaje nejasna. Kapaciteti zdravstvene zaštite još uvijek ne odgovaraju potrebama stanovništva, dok budžetski okvir ne može pokriti sve potrebe. Stoga se veliki broj korisnika okreće privatnoj praksi, koja je relativno skupa i predstavlja dodatno opterećenje obavezanim doprinosima predviđenim zakonom. Ovo važi za sve grane medicine i za farmaciju, s obzirom da sve veći broj pacijenata pribjegava kupovini lijekova, čak i za vrijeme bolničkog liječenja. Kada je riječ o smještaju i tretmanu mentalno oboljelih lica i zavisnika od narkotika, ustanovama nedostaju materijalni i smještajni kapaciteti, što dovodi do zaključka da se uslovi moraju poboljšati.

Određeni napredak je postignut u pogledu tripartitnog **socijalnog dijaloga**. Vlada je u decembru 2006. godine revidirala odluku o osnivanju Ekonomsko-socijalnog savjeta. Konstitutivna sjednica novog Savjeta, kao tripartitnog, stručnog savjetodavnog tijela sa zadatkom praćenja, podsticanja i analize socijalno-ekonomskih aktivnosti, je održana u aprilu 2007. godine. Ovaj tripartitni bord čine po dva predstavnika Vlade, Privredne komore i Savez sindikata Crne Gore. Očekuje se da će Skupština usvojiti Zakon o ekonomsko-socijalnom savjetu u novembru 2007. godine; Savjet će se tada sastojati od 11 predstavnika Vlade, 11 predstavnika ovlašćenih sindikalnih organizacija i 11 predstavnika udruženja poslodavaca (Unija poslodavaca Crne Gore).

Od ukupno 19 granskih sindikata, sindikat državne uprave i pravosuđa ima najviše članova (oko 10.000). Ipak, to je jedini sindikat kojem je uskraćeno pravo da potpiše kolektivni ugovor predviđen Zakonom o radu (članovi 131 i 132).

Međutim, problem dvostranog socijalnog dijaloga ostaje neriješen. Potrebno je uložiti napore kako bi se obezbijedilo aktivno uključanje udruženja poslodavaca u mehanizme socijalnog dijaloga, uzimajući u obzir da je do decembra 2004. godine Privredna komora imala ulogu organizacije poslodavaca. Uprkos činjenici je da Ekonomsko-socijalni savjet proučio brojne zakone tokom četvorogodišnjeg perioda, i Unija poslodavaca Crne Gore i Savez sindikata Crne Gore se slažu da Savjet još uvijek ne funkcioniše kako treba usljed nedostatka finansijskih sredstava (s obzirom da je osnovan Vladinom odlukom, bez sopstvenog budžeta), problema zastupljenosti poslodavaca i pre-zastupljenosti državnih organa. U budućnosti je potrebno razmotriti pitanja zastupljenosti socijalnih partnera i učešća ostatka civilnog društva.

Skorašnji ekonomski rast je dodatno doprinio smanjenju **nezaposlenosti**. Međutim, i dalje je prisutna strukturalna nezaposlenost, pa se potrebne dugoročne mjere za njeno rješenje. Takođe zabrinjava nedostatak koherentnosti i

konsenzusa između institucija u pogledu nalaženja javno prihvaćenih mjera za nezaposlenost, usljed postojećih razlika između uloga Zavoda za zapošljavanje i Zavoda za statistiku u istraživanju tržišta rada.

Još jednu nejasnoću predstavlja uređenje vlasti kojim se nadležnost i odgovornost za politiku zapošljavanja daju Ministarstvu zdravlja, rada i socijalnog staranja. Kapaciteti Ministarstva zdravlja, rada i socijalnog staranja za razvijanje politike zapošljavanja su veoma slabi. **Zavod za zapošljavanje** Crne Gore ima ključnu ulogu u pružanju usluga prilikom zapošljavanja, ali često ima i političku ulogu, što izaziva konfuziju oko prirode aktivnosti Zavoda.

Uprkos uopšteno zadovoljavajućem nivou pružanja usluga, **Zavod za zapošljavanje** mora dalje unapređivati svoje kapacitete. U 2007. godini su usvojeni propisi kojima se predviđaju poreske olakšice za zaposlenje nezaposlenih lica. Ne postoje indikacije korišćenje javne potrošnje na mjere aktivnog zapošljavanja ili koraka preduzetih kako bi se optimizovali postojeći budžetski resursi. Samo 3,4% registrovanih nezaposlenih lica koristi mogućnosti obuke. Potrebno je i dalje ulagati napore da se poboljša upravljanje aktivnim mjerama na tržištu rada i da se osigura njihova usmjerenost na prave grupe.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore je, u konsultacijama sa ključnim akterima, pripremio nacrt strategije za razvoj ljudskih resursa za period od 2007. do 2011. godine. Strategija prati smjernice EU u oblasti zapošljavanja i pruža zdravu osnovu za dalji razvoj aktivnih mjera na tržištu rada. Uključenje lica koja su dugo nezaposlena, tehnoloških viškova, ugroženih grupa, mladih, žena i manjina u tržište rada predstavlja dio ove strategije. Ona takođe predviđa što bržu pripremu akcionog plana zapošljavanja i godišnjeg operativnog programa za 2008. godinu. Slijed ovih aktivnosti će pružiti dobar radni okvir za ovu oblast, kojeg bi se trebalo dosljedno pridržavati.

4.1.9. Obrazovanje i istraživanje

U pogledu pristupa **obrazovanju**, podaci bilježe gotovo jedinstven upis (oko 97%) djece u osnovne škole (7-14 godina), uz podjednako impresivne cifre i za srednjoškolsko obrazovanje (85-90%). U 2007/2008 godini, na prvu godinu visokog obrazovanja upisano je ukupno 4.210 novih studenata. Ukupan broj studenata na Univerzitetu Crne Gore iznosi 19.446. Na privatnim institucijama visokog obrazovanja studira 1.800 studenata. Septembra 2006. godine, osnovan je i prvi privatni univerzitet – Univerzitet Mediteran. Posljednji podaci, za akademsku 2006/2007 godinu, pokazuju da je prolaznost između ciklusa još uvijek niska i iznosi oko 29%. Na obrazovanje se izdvaja oko 5,4% BDP-a. Oko 3,4% registrovanih nezaposlenih lica koristi mogućnosti obuke, što ukazuje na nedovoljno razvijen sistem pružanja obuke.

Crna Gora je objavila širok spektar propisa o obrazovanju (opštem, predškolskom, osnovnom, srednjem, stručnom, visokom i obrazovanju odraslih). Prvi pokušaji su učinjeni kako bi se „razbio“ visoko centralizovani sistem obrazovanja. Ministarstvo obrazovanja je preduzelo niz strateških koraka kako bi sistem prilagodilo principima kvaliteta obuhvaćenim Bolonjskom deklaracijom i Deklaracijom iz Kopenhagena. Prije svega, obrazovne vlasti, u saradnji sa administracijom rada i socijalnim partnerima, su otpočele razgovore o politici i institucionalnim implikacijama šire akcije EU za uspostavljanje Evropskog okvira kvalifikacija. Univerzitet Crne Gore preduzima korake na podizanju svog sistema kvaliteta. Procedure obezbjeđenja kvaliteta (QA) su i dalje relativno nove u Crnoj Gori, pa trenutno nedostaju obučeni stručnjaci u ovoj oblasti. Nacionalni savjet za visoko obrazovanje je, 15. februara 2007. godine, usvojio standarde i smjernice za akreditaciju studijskih programa i visoko-obrazovnih institucija, u skladu sa QA standardima i smjericama Evropske zone visokog obrazovanja (ENQA standardi). Novim zakonom se uvodi transparentan sistem priznavanja i vrjednovanja stranih diploma.

Uopšteno posmatrajući, poteškoće u postizanju optimalnog finansiranja različitih djelova obrazovnog sistema se odražavaju na opštu nepovezanost među različitim zainteresovanim stranama u razumijevanju i posvećivanju politici potpunog i doživotnog obrazovanja i okviru za njenu realizaciju. Ovo pitanje se mora riješiti s obzirom da je Crna Gora posvećena ciljevima politike EU u oblasti doživotnog učenja i zapošljavanja. Sve više raste i razumijevanje značaja dogovaranja zajedničkih politika, strukturnog partnerstva i prihvatanja međuresorskih i inkluzivnijih aranžmana, sa socijalnim partnerima i civilnim društvom koji će doprinijeti vrijednosti politike i reformi. Potrebni su dodatni napori organa za obrazovanje i obuku kako bi se ispunili zahtjevi u pogledu kvaliteta i kvantiteta u pružanju obuke. Potražnja za obukom je veća od ponude za 51%.

Kada je riječ o **istraživanju**, Vlada je u potpunosti svjesna značaja nauke i tehnologije, pa je shodno tome, 2006. godine, utvrdila strategiju za naučno-istraživačku djelatnost, kojom se definišu prioriteti i određuje godišnji budžet za istraživanje, uz plan njegovog postepenog povećanja.

Broj bilateralnih sporazuma o saradnji u oblasti naučno-istraživačke djelatnosti i/ili istraživačkih projekata u Crnoj Gori, uglavnom sa partnerima iz regiona, je povećan. Crna Gora skromno učestvuje u šestom okvirnom programu za istraživanje (FP6), a u decembru 2006. godine je izrazila zainteresovanost da se priključi i sedmom okvirnom programu (FP7). U tom cilju, Crna Gora je pokrenula postupak kojim će se omogućiti pridruživanje FP7 počev od 1. januara 2008. godine. Time će se povećati mogućnosti za istraživačku djelatnost u Crnoj Gori. Od februara 2007. godine, Crna Gora je i punopravni partner u programu NATO-a „Nauka za mir i bezbjednost“, i ima svog predstavnika iz Ministarstva obrazovanja i nauke u Komitetu ovog programa. Utvrđeni su i prioriteti saradnje.

4.1.10. STO pitanja

Crna Gora je ostvarila zavidan napredak u pregovorima o pristupanju STO-u. Pripreme u zemlji za članstvo u STO-u dobro napreduju.

4.2. Sektorske politike

4.2.1. Industrija i mala i srednja preduzeća

U oblasti industrije i malih i srednjih preduzeća ostvaren je ograničen i nejednak napredak. Crna Gora je u potpunosti posvećena Evropskoj povelji za mala preduzeća, i ostvarila je dobre rezultate u poreskim reformama (povećavajući najnižu stopu poreza na dobit i ukupno naplativ porez), pojednostavljujući pokretanje malih i srednjih preduzeća i zastupanje i predstavljanje malih i srednjih preduzeća. Pripreme strategije o podsticanju konkurentnosti i izvoza od strane Direkcije za MSP je još jedan ohrabrujući znak stimulisanja izvoznih potencijala i konkurentnosti malih i srednjih preduzeća. Nova strategija za razvoj MSP za period 2007.-2010. godine još nije usvojena.

U oblasti preduzetništva, sproveden je pilot projekat kojim bi se ovaj predmet uključio kao izborni u nastavni program osnovne škole, ali bi se više moglo uraditi na višim stepenim obrazovanja. Razvoj struktura za podršku biznisu je spor. Biznis inkubator je uspostavljen u Baru dok je drugi planiran u Podgorici. Razvoj klastera i drugih oblika kao što su poslovni i tehnološki parkovi je još uvijek u početnoj fazi.

U pogledu regulatornog i institucionalnog okvira, Crna Gora ima dobro institucionalno uređenje (Direkciju za MSP i operativnu strategiju za MSP), a takođe napreduje i po pitanju online pristupa obračunu poreza. Ipak, kada je riječ o regulatornim pitanjima, više bi se moglo uraditi u pogledu procjene uticaja, širenje principa „prečitnog odobrenja“ u javnoj administraciji, sistematsko smanjenje administrativnih barijera biznisu, racionalizacija registra preduzeća, i dalji razvoj jedinstvenog informacionog portala za mala i srednja preduzeća.

Proteklih nekoliko godina, razvijeni su kapaciteti bankarskog kreditnog sistema pa su se povećali i krediti preduzećima. Vladina politika prati ovaj razvoj sa subvencionisanim kreditnim linijama koje vodi Direkcija za MSP i Fond za razvoj. U svakom slučaju, osnivanje nacionalnog garantnog fonda ostaje prioritet kako bi se nadoknadio nedostatak garancija za otpočinjanje biznisa i otvaranje preduzeća u ruralnim oblastima.

Kad je riječ o predstavljanju i zastupanju biznisa, Vlada je decembra 2006. godine postigla sporazum sa Unijom poslodavaca Crne Gore (UPCG) i sindikatom. Na osnovu toga, Ekonomsko-socijalni savjet je reorganizovan i u aprilu 2007. godine je održao konstitutivnu sjednicu kao tripartitno, stručno savjetodavno tijelo, sa zadatkom praćenja, podsticanja i analize socijalno-ekonomskih aktivnosti. Druga poslovna udruženja i stručne grupe, kao što su Montenegro biznis alijansa (MBA) i Centar za preduzetništvo i ekonomski razvoj, takođe obavljaju aktivnosti predstavljanja i zastupanja. Međutim, reforma strukture privredne komore je i dalje u zastoju.

Kada se radi o industrijskoj politici, trebalo bi preispitati potrebu za opštom ekonomsko-industrijskom strategijom. Potreban je sveobuhvatan i dalekosežan pogled o tome gdje leže konkurentne prednosti i potrebe za restrukturiranjem. Sektor čelika zahtijeva restrukturiranje kako bi se postigla održivost.

Sve u svemu, Crna Gora je slabo napredovala u sprovođenju prioriteta Evropskog partnerstva u ovoj oblasti, te su pripreme i dalje u početnoj fazi.

4.2.2. Poljoprivreda i ribarstvo

Napredak je uočljiv u ispunjavanju prioriteta Evropskog partnerstva i poboljšanju administrativnih kapaciteta za upravljanje **poljoprivrednom politikom**. „Strategija proizvodnje hrane i razvoja ruralnih područja - Crnogorska poljoprivreda i EU“ (usvojena 2006. godine) pruža osnovu za dalje važne reforme i rad na zakonodavstvu potrebnim za modernizovanje poljoprivrede. Na osnovu nove strategije, urađen je nacrt amandmana na Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju kao i na prateća podzakonska akta. Kada je riječ o zakonodavnoj reformi u ovoj oblasti, usvojen je zakon o vinu.

U oblasti poljoprivredne politike, mjere i programi pomoći poljoprivrednom sektoru se prilagođavaju novim reformama zajedničke poljoprivredne politike (CAP), naročito politike ruralnog razvoja. Napori se ulažu u poboljšanje administrativnih kapaciteta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, u smislu institucionalne izgradnje, obuke i opremanja inspekcija i laboratorija.

Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju je predviđeno značajno postepeno otvaranje crnogorskog tržišta za poljoprivredne proizvode iz EU u periodu od pet godina. Prema novoj CEFTA-i, Crna Gora je u potpunosti liberalizovala trgovinu poljoprivrednim proizvodima sa Bosnom i Hercegovinom, bivšom jugoslovenskom republikom Makedonijom, i Srbijom (uključujući Kosovo), i dogovorila dodatne koncesije sa Albanijom i Hrvatskom, što je korak dalje ka obostranoj liberalizaciji trgovine. Crna Gora je pristupila određenom broju međunarodnih organizacija, uključujući Međunarodnu organizaciju za lozu i vino, i stekla status posmatrača u Organizaciji za hranu i vino (FAO). Uz izuzetak sektora vina, sveobuhvatno zakonodavstvo o geografskim oznakama i zaštiti oznaka porijekla još uvijek ne postoji.

Izvjestan napredak je zabilježen u oblasti **bezbjednosti hrane i veterinarske i fitosanitarne politike**. Revidiran je i zakon veterinarstvu. Pripreme sistema identifikacije goveda i registracija njihovog kretanja su u završnoj fazi. Identifikacija ovaca i koza i registracija njihovog kretanja je u početnoj fazi. Uz pomoć EU, opremljene su inspeksijske službe i laboratorije. Crna Gora je pristupila Međunarodnoj organizaciji za zaštitu zdravlja životinja (OIE) u julu 2007. godine. Crna Gora je takođe usvojila nekoliko propisa iz fitosanitarne oblasti, uključujući zakone o zaštiti biljnih sorti, ishrani biljaka i reproduktivnom materijalu šumskog drveća. Crna Gora mora preispitati organizaciono uređenje svojih uprava u ovim sektorima i dodijeliti jasne nadležnosti i ovlašćenja pojedinačnim odjeljenjima. Potrebno je ojačati i kapacitete za kontrolu.

„Strategija razvoja ribarstva Crne Gore i jačanje kapaciteta za implementaciju Zajedničke politike ribarstva EU“ je usvojena krajem 2006. godine i sada je fazi implementacije. Ona teži uspostavljanju pravne osnove za oblast ribarstva i bezbjednosti hrane, uključujući relevantan dio *Acquis*-a, i jačanju institucionalnih kapaciteta za sprovođenje propisa o higijeni u ribarstvu i praćenje bezbjednosti hrane.

Uopšte, napredak u oblastima poljoprivrede, bezbjednosti hrane, veterinarstva i fitosanitarnoj oblasti bi trebalo održati i proširiti.

Kada je riječ o ribarstvu, trebalo bi osnažiti inspeksijske i kontrolne službe. Sve u svemu, pripreme u oblasti ribarstva su tek u početnoj fazi.

4.2.3. Životna sredina

Crna Gora je ostvarila napredak u naporima da oblast zaštite životne sredine približi evropskim standardima. Crna Gora je nastavila sa usklađivanjem sa zakonodavstva u oblasti životne sredine sa evropskim, i preduzela važne mjere po pitanju horizontalnog zakonodavstva, kvaliteta vazduha, kvaliteta vode i hemikalija. U obzir su uzeta i pitanja životne sredine obuhvaćena drugim politikama. Nacionalna strategija održivog razvoja je usvojena uz akcioni plan za uključivanje održivog razvoja u obrazovni sistem (2007.-2009. godine). Procjena strateškog uticaja je sprovedena kod strategije razvoja kapaciteta u Crnoj Gori (2007.-2010. godine) i strategije o obnovljivim izvorima energije (vjetar, sunce

i biomasa). Vlada je usvojila Strategiju integralnog upravljanja obalnim područjem i Nacionalni program za eliminaciju iz upotrebe supstanci koje oštećuju ozonski omotač.

Napredak je ostvaren i kada je riječ o **horizontalnom zakonodavstvu**. Usvojena je Uredba o projektima koji podliježu procjeni uticaja na životnu sredinu. Kjoto protokol uz Okvirnu konvenciju UN o klimatskim promjenama (UNFCCC) i Konvencija UN o suzbijanju desertifikacije su ratifikovani tokom 2007. godine. Pripremljena je Prva nacionalna komunikacija o klimatskim promjenama. Usvojen je Nacionalni program za eliminaciju iz upotrebe supstanci koje oštećuju ozonski omotač. Crna Gora je nije potpisnica Espoo i Arhuške konvencije. Međutim, pripreme za njihovo potpisivanje i ratifikaciju su u toku. Uopšteno posmatrajući, promjene u ovom sektoru dobro napreduju. Međutim, primjena i sprovođenje predstavljaju važan izazov, pa je u tom pogledu potrebno uložiti dodatne napore.

Kada se radi o **kvalitetu vazduha**, značajan napredak je postignut usvajanjem Zakona o kvalitetu vazduha u septembru 2007. godine, koji za cilj ima usklađivanje sa okvirom EU i direktivama kćerkama o kvalitetu vazduha. Crna Gora mora obezbijediti primjenu zakona kada on stupi na snagu. Uopšte, usklađivanje sa EU standardima u ovoj oblasti je u početnoj fazi, a potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se osigurala primjena i sprovođenje.

Ograničen napredak je zabilježen u oblasti **upravljanja otpadom**. Crna Gora je pristupila Bazelskoj konvenciji novembra 2006. godine. Nacionalni plan za upravljanje otpadom još nije usvojen. Uopšteno, usklađivanje sa EU standardima o otpadu je na niskom nivou, izuzimajući Okvirnu direktivu o otpadu i Direktivu o opasnom otpadu. Sistem izdavanja dozvola preduzećima i ustanovama koje se bave odlaganjem ili recikliranjem, predviđen Zakonom o upravljanju otpadom iz 2005. godine, još uvijek nije uspostavljen. Dakle, rezultati o primjeni i sprovođenju su slabi.

Određeni napredak je primijećen u oblasti **kvaliteta voda**. Novi Zakon o vodama je usvojen u maju 2007. godine, i njime se prenose određene obaveze uvedene Okvirnom direktivom o vodama. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede je tijelo nadležno za Okvirnu direktivu o vodama. Koordinacija između ovog Ministarstva i Ministarstva turizma i zaštite životne sredine se mora poboljšati. U svakom slučaju, nivo usklađenosti sa evropskim standardima u ovoj oblasti je nizak. Primjena i sprovođenje su slabi i predstavljaju značajan izazov.

Napredak nije zabilježen u oblasti **zaštite prirode**.

Ograničen napredak je ostvaren u oblasti **industrijskog zagađenja i upravljanja rizikom**. Datum stupanja na snagu Zakona o integrisanom spečavanju i kontroli zagađenja je pomjeren sa 1. avgusta 2008. na 1 januar 2008. godine. Popis postojenja za integrisano spečavanje i kontrolu zagađenja još nije završen. Postojeća postojenja se moraju prilagoditi zahtjevima integrisanog spečavanja i kontrole zagađenja do 2015. godine. Dakle, nivo usklađenosti je nizak a primjena i sprovođenje zahtijevaju posebnu pažnju.

Zakonodavni napredak je uočen u usklađivanju sa standardima EU u oblasti **hemikalija**. Vlada je utvrdila prijedlog zakona o hemikalijama i dostavila ga Skupštini na usvajanje. Uopšteno govoreći, nivo usklađenosti je nizak. Primjena i sprovođenje su slabi. Napredak nije uočen u oblasti **genetski modificovanih organizama**.

Kada je riječ o **administrativnim kapacitetima**, Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine je osnovano novembra 2006. godine. Ono sada obuhvata četiri sektora nadležna za: vazduh i zračenje; kontrolu industrijskog zagađenja, otpad i upravljanje otpadom; zaštitu prirode, procjenu uticaja na životnu sredinu, stratešku procjenu uticaja na životnu sredinu i integrisano spečavanje i kontrolu zagađenja; i strateške integracije i strateške procese u oblasti životne sredine. Agencija za zaštitu životne sredine još nije osnovana. Dakle, administrativni kapaciteti su slabi i karakteriše ih nedostatak kadra i nezadovoljavajuća koordinacija među organima koji se bave pitanjima zaštite životne sredine, naročito u inspeksijskim aktivnostima. Nedovoljni kapaciteti za sprovođenje na lokalnom nivou i slaba koordinacija između centralne i lokalnih vlasti dodatno ograničava sprovođenje.

Uopšteno posmatrajući, određeni napredak je ostvaren u pogledu usklađivanja sa standardima EU o životnoj sredini i harmonizacija je u toku. Međutim, potrebni su dodatni naponi, naročito u implementaciji i sprovođenju koji predstavljaju priličan izazov. Posebna pažnja se mora posvetiti jačanju administrativnih kapaciteta.

4.2.4. Transportna politika

Crna Gora je ostvarila priličan napredak u razvoju transevropske transportne mreže. Ona nastavlja da učestvuje u razvoju Osnovne regionalne transportne mreže i Transportne observatorije za jugoistočnu Evropu (SEETO), i odobrila je drugi petogodišnji plan za period 2007.-2011. godine (MAP). Implementacija prioritetnih projekata, koordinacija ulaganja i godišnja revizija MAP-a zahtijevaju stalnu saradnju u okviru SEETO. Pripreme su uveliko u toku u ovoj oblasti.

Napredak je zabilježen u oblasti **drumskog saobraćaja**. Prema Privremenom sporazumu sa Evropskom zajednicom o trgovini i srodnim pitanjima, parafiranom aprila 2007. godine, Crna Gora se obavezala da obezbijedi nesmetan tranzitni saobraćaj iz Zajednice preko svoje teritorije, stupanjem na snagu Privremenog sporazuma. Međutim, Crna Gora još uvijek nije pojednostavila kretanje roba, bilateralno ili u tranzitu, drumom i željeznicom. Prioritet se mora dati usklađivanju zakonodavstva u oblasti bezbjednosti drumskog saobraćaja i tehničkih i socijalnih uslova. Pripreme u ovom sektoru kasne.

Ostvaren je i ograničen napredak u oblasti **željezničkog saobraćaja**. Proces restrukturiranja i podjele Željeznice u posebna društva za upravljanje infrastrukturom i usluge u prevozu se nastavlja dobrom dinamikom. Crna Gora aktivno učestvuje u grupi za željeznicu Transportne observatorije za jugoistočnu Evropu. Međutim, Vlada još nije usvojila zakon o bezbjednosti i sigurnosti u željezničkom saobraćaju. Pripreme u ovom sektoru nijesu mnogo napredovale.

U oblasti **unutrašnjih vodenih puteva i kombinovanog transporta** nije zabilježen napredak.

Određeni napredak je primijećen i u oblasti **vazdušnog saobraćaja**. Crna Gora je počela sa primjenom prve tranzicione faze Sporazuma o uspostavljanju evropskog zajedničkog vazdušnog prostora, uključujući pravila o pristupu tržištu. Počela je da razvija svoje administrativne kapacitete, prije svega uspostavljanjem Uprave za civilno vazduhoplovstvo, ali se kapaciteti i dalje moraju snažiti. Usklađivanje zakonodavstva još uvijek nije počelo u oblasti upravljanja vazdušnim saobraćajem a državni organ za nadzor još nije uspostavljen. Pripreme u ovom sektoru su u početnoj fazi.

U **pomorskom saobraćaju**, uočen je napredak. U oktobru 2006. godine, Crna Gora je postala članica Međunarodne pomorske organizacije (IMO), a u februaru 2007. godine prihvatila relevantne konvencije i protokole. Međutim, zakon o pomorskoj plovidbi još nije usvojen i posebna pažnja se mora posvetiti bezbjednosnim i sigurnosnim pitanjima, naročito uslovima koji se tiču državne zastave i kontrole u lukama. Pripreme u ovom sektoru su na samom početku.

Uopšteno posmatrajući, Crna Gora je ostvarila napredak u oblasti saobraćaja. Međutim, ostaje da Vlada usvoji novu nacionalnu strategiju o razvoju saobraćaja kako bi nastavila sa usklađivanjem zakonodavstva sa *Acquis*-em. Takođe, administrativni kapaciteti zahtijevaju dalje jačanje.

4.2.5. Energetika

Napredak nije uočen kada je riječ o **zalihama nafte i bezbjednosti snabdijevanje**.

Kada je riječ o **unutrašnjem energetsom tržištu**, ostvaren je napredak. Crna Gora je ratifikovala Sporazum o energetske zajednici. Stoga je obavezna da primjenjuje *Acquis* u ovoj oblasti počev od 1. jula 2007. godine, osim odredbe koje se odnose na otvaranje tržišta s obzirom da za to postoji poseban raspored. Regulatorna agencija za energetiku je usvojila pravila o tarifama za električnu energiju kao i utvrđivanja cijene uglja za proizvodnju električne energije. Crna Gora je ostvarila značajan napredak u oblasti proizvodnje struje i u oblasti tehničkih pravila, i usvojila akcioni plan o energetici u novembru 2006. godine. Međutim, implementacija u sektoru gasa je počela tek nedavno, a Strategija o razvoju energetike do 2025. godine još nije usvojena. Nacrt ove strategije, koji je dat na javnu raspravu u septembru 2007. godine, se mora usvojiti, odražavajući obaveze preuzete u okviru Sporazuma o energetske zajednici, u skladu sa preporukama Evropskog partnerstva. Pored toga, privatizacija elektrane u Pljevljima je obustavljena u junu 2007. godine. Sve u svemu, u oblasti unutrašnjeg energetskeg tržišta primijećen je neujednačen početak.

U oblasti **energetske efikasnosti i obnovljive energije**, uočen je određeni napredak. Osnovana je radna grupa radi implementacije akcionog plana za strategiju energetske efikasnosti. Međutim, akcioni plan o obnovljivim izvorima energije još nije usvojen. Pripreme u ovoj oblasti su na samom početku.

Napredak nije uočen u oblasti **nuklearne bezbjednosti i zaštite od zračenja**. Potrebno je usvojiti i primijeniti osnovna pravila u ovoj oblasti i osnovati odgovarajuće regulatorno tijelo. Crna Gora mora pristupiti odgovarajućim međunarodnim konvencijama, prije svega Konvenciji o nuklearnoj bezbjednosti i Zajedničkoj konvenciji o sigurnosti zbrinjavanja istrošenog goriva i sigurnosti zbrinjavanja radioaktivnog otpada.

Uopšteno, u sektoru energetike je ostvaren izvjestan napredak, ali i dalje na neujednačenom nivou. Potrebno je i dalje ulagati napore u ispunjenje zahtjeva iz Sporazuma o energetske zajednici.

4.2.6. Informaciono društvo i mediji

Postignut je mali napredak u oblasti **elektronskih komunikacija** i informacione tehnologije. Shodno strategiji koja je usvojena u junu 2006 za sector elektronskih komunikacija, u toku su pripreme nacrtu novog primarnog zakona o elektronskim komunikacijama koji je uskladjen sa regulatornim okvirom Evropske unije iz 2002. godine. Tesko je reći da je bilo ikakvih promjena na nivou konkurentnosti na tržištu telekomunikacija. Konkurencija i dalje postoji jedino na tržištu mobilne telefonije, gdje se pojavio i treći operator tokom izvještajnog perioda.

Tarife medjusistemskih veza su trebale da budu provjerene od strane regulatornog tijela (Agentel) do kraja 2006. godine, ali su ostale nepromijenjene u ovom izvještajnom periodu. Ovo je dovelo do još kašnjenja u uvođenju konkurencije u tržište fiksne telefonije. Potrebno je riješiti i ostala pitanja, poput daljeg rebalansiranja tarifa i smanjenja broja ostalih tržišnih barijera. Visoke naplatne cijene međunarodnih licence su značajno smanjene.

Politika telekomunikacija je sada u nadležnosti Ministarstva saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija. Relevantnoj Upravi koja je u sklopu ministarstva još uvijek nema dovoljno administrativnih kapaciteta.

Što se tiče dijela razvoja konkurentnosti tržišta, i dalje su potrebna određena praktična poboljšanja, s posebnim akcentom na implementaciju postojećeg primjenjivog zakonodavstva, za koje se stiče utisak da je usporeno pripremanje novog zakonodavnog okvira. Potrebno je riješiti problem nedostatka posebne ekspertize i administrativnih kapaciteta kod nadležnih organa kako bi se povećao nivo ekspertize i nezavisnosti od jakih činioca na tržištu.

Došlo je do određenog napretka u oblasti **informacionog društva**. Crna Gora još uvijek nije usvojila zakone koje je neophodno za uskladjivanje sa Acquis-em u osnovnom pristupu. Stvoren je zakonodavni okvir o elektronskoj trgovini i elektronskim potpisima.

U oblasti **audio-vizuelne politike**, usvojene su izmjene i dopune Zakona o kinematografiji tokom 2006. godine. Agencija za radio difuziju je usvojila pravilnik o kablovskim i bežičnim sistemima za prenos radio i televizijskih signala do krajnjih korisnika. Takođe, Agencija za radio difuziju je izdala višegodišnje licence radio i TV stanicama u martu 2007. godine, nakon što je utvrdila da su nosioci prava vlasništva ispunili sve programske i tehničke uslove propisane zakonskim aktima i agencijskim podzakonskim aktima. U maju 2007. godine, Agencija za radio difuziju je sprovela intezivne programske i tehničke kontrole komercijalnih emitera bez višegodišnje licence i javnih servisa/emitera o uskladjenosti sa tehničkim standardima (elektromagnetska kompatibilnost, zaštita zona i prolaza, nivo dozvoljenog zračenja u naseljenim oblastima, tehnički uslovi za prenošenje radio/TV programa, itd.) Pripremljen je i novi mehanizam za naplatu emitterskih usluga. U toku je reorganizacija javnog servisa RTVCG.

Dva velika, značajna pitanja su ratifikacija UNESCO Konvencije o kulturnoj različitosti i potpisivanje i ratifikacija Evropske Konvencije o prekograničnoj televiziji.

Generalno, postignut je određeni napredak u oblasti informacionog društva i medija. Neophodno je i usvajanje novog primarnog zakonodavstva kako bi se efikasno liberalizovalo tržište elektronskih komunikacija. Nove zakonske mjere su također neophodne zbog uskladjivanja sa Acquis-em u oblasti pružanja usluga informacionog društva. Agencija za radio difuziju je veoma dobro osnovana, nezavisna je od Vlade i veoma efikasna, međutim Crna Gora još uvijek nije ratifikovala UNESCO Konvenciju o kulturnoj različitosti i još uvijek nije potpisala i ratifikovala Evropsku Konvenciju o prekograničnoj televiziji. Pripreme u ovoj oblasti su još uvijek u početnoj fazi.

4.2.7. Finansijska kontrola

Pripremljeno je nekoliko elemenata javne unutrašnje finansijske kontrole (PIFC). Sporazum o administrativnoj saradnji između DG Budžeta i Ministarstva finansija je potpisan u junu 2007. godine kako bi se olakšala razmjena informacija i ekspertize u oblasti PIFC-a i spoljašne kontrole. Ministarstvo finansija priprema nacrt PIFC strategije. Državna revizorska institucija je u fazi razvoja svojih kapaciteta kako bi preuzela INTOSAI standarde i najbolje prakse EU i tako da pristupi izradi strateškog plana svojih budućih aktivnosti.

U zaključku, PIFC i spoljašnja revizija nalaze se u ranoj fazi razvoja, i dalje je neophodno adekvatno pojačati nezavisnost državne revizorske institucije.

4.2.8. Statistika

U pogledu **statističke infrastrukture**, godišnji program rada je pripremljen, ali izmjenjeni zakon o statistici, kao ni savjet za statistiku još uvijek nisu dovoljno pozitivno uticali na razvoj nacionalnog statističkog sistema.

Značajan napredak je postignut na polju razvoja statističkog **registra** preduzeća. Ima funkcionalan interfejs za korisnike koji služi kao okvir za uzorak za sva statistička istraživanja, a obezbjeđuje i baze iz kojih se mogu izvući ažurni adresni podaci za statistička istraživanja. Pripremaju se i mehanizmi ažuriranja podataka i smjernice za upotrebu.

U pogledu **klasifikacije**, jedini napredak je postignut u dijelu uvođenja HS2007 harmonizovanog sistema carinskih tarifa, dok je uskladenost sa EU standardima i dalje ograničena. U dijelu različite **sektorske statistike**, primjećen je sljedeći napredak:

Za dio demografske i socijalne statistike MONSTAT sprovodi istraživanja budžeta domaćinstava bez spoljašnje pomoći. Potrebna su poboljšanja u pogledu opsega istraživanja. Istraživanja radne snage su skoro u potpunosti usaglašena i neophodna dodatna poboljšanja će biti izvršena. Sva dostupna sredstva moraju da se usmjere u ovom pravcu, kako bi se izbjegla preklapanja i dupliranja koja bi mogla biti štetna za stopu odziva i mogla bi da zbune korisnike.

U pogledu mekro-ekonomske statistike MONSTAT je objavio podatke o BDP-u koji su djelimično usaglašeni sa SNA 93 i ESA 95, ali se nastavlja proces uskladjivanja. Sprovedene su dvije ankete o potrošnji domaćinstava (HBS), ali je napredak u oblasti statistike cijena spor. U oblasti strukturalne biznis statistike i kratkoročne statistike došlo je do određenih napredaka a urađena su i pilot istraživanja. U Centralnoj Banci, značajno se poboljšalo znanje o EU zahtjevima i shvatanje nedostataka.

U oblasti statistike spoljne trgovine, napredak je ograničen. For external trade statistics progress has been limited. Rezultati u smislu proizvedenih statističkih podataka su nedovoljni. Napredka na polju regionalne statistike nije bilo. Nije bilo velikih razvojnih koraka na polju poljoprivredne statistike i statistike ribarstva, ali je MONSTAT značajno povećao nivo znanja o EU zahtjevima vezano za poljoprivrednu statistiku.

Generalno gledano, došlo je do određenog napredka. I dalje su kapaciteti upravljanja slabi i identifikovani su značajni nedostaci u statističkoj infrastrukturi. Potrebne su korektivne mjere, uključujući i jasno definisanje uloge svih uključenih činilaca i podizanje nivoa svijesti o neophodnosti pouzdane zvanične statistike na polju donošenja odluka u javnom i privatnom sektoru. Pri tome, da bi se postigao napredak, potrebno je povećati broj izvora i koristiti ih još efikasnije, postavljanjem jasnih kratkoročnih i dugoročnih prioriteta.

4.3. Pravda, sloboda i bezbjednost

4.3.1. Vize, kontrola granica, azil i migracije

Što se tiče upravljanja **vizama**, Sporazum o viznim olakšicama između Crne Gore i Evropske zajednice potpisan je u septembru 2007. godine.

Medjutim, kako Crna Gora nema dovoljan broj diplomatskih misija, vize za ulazak u Crnu Goru i dalje se izdaju u diplomatskim misijama Srbije. U toku su i konsultacije sa ostalim zemljama u kojima ne postoje ni srbijanske diplomatske misije o načinu izdavanja viza i rješavanju toga problema. Pri tome, vize se mogu dobiti i na graničnim prelazima. Imajući u vidu da je Crna Gora svakim danom sve poznatija turistička destinacija, potrebno je naglasiti da je pronalaženje sveobuhvatnog dugoročnog rješenja od izuzetnog značaja.

Lista zemalja za koje je potrebna viza građanima Crne Gore pri ulasku na njihove teritorije, kao i detaljne procedure primjenjuju, nisu uskladjene sa evropskim standardima. U toku su aktivnosti na uspostavljanu centralnog registra građana. Nova putna dokumenta sa biometričkim obilježjima još uvijek nisu počela da se izdaju. Početak izdavanja je pomjeren za april 2008. godine. U oblasti upravljanja vizama. Crna Gora je počela da se bavi osnovnim prioritetima.

U oblasti **kontrole granica**, napredak je ograničen. Akcioni plan za implementaciju strategije integrisanog upravljanja granicama (IBM strategija) je usvojen u decembru 2006. godine. Granična policija se sastoji od sljedećih organizacionih jedinica: Uprava za državnu granicu i preko granične poslove sa odjeljenjima granične policije, a Uprava se sastoji od odjeljenja za preko-granične poslove i strance, i odjeljenje za kontrolu državne granice. U prvih osam mjeseci 2007. godina registrovano je oko 8,000,000 prelazaka granice, što je 108% više nego prethodne godine. Za 1,400 lica odbijen je zahtjev za ulazak, spriječeno je 206 nelegalnih prelazaka i otkriveno je 157 nelegalnih boravaka u zemlji.

Još uvijek postoji potreba za usvajanjem sekundarnog zakonodavstva o upravljanju graničnim prelazima i uspostavljanjem koordinacionih mehanizama za integrisano upravljanje granicama na nacionalnom nivou. Još uvijek nisu potpisani sporazumi ili memorandumu o razumijevanju o medju-agencijskoj saradnji u oblasti upravljanja granicama. U ove svrhe osnovana je medju-ministarska komisija. Činjenica da je uprava za legalan boravak stranaca smještena unutar granične policije je donekle zabrinjavajuća, posebno imajući u vidu da se relevantna kancelarija za strance u Podgorici suočava sa teškoćama u radu u pogledu moderne opreme i jasnog definisanja odgovornosti.

Granična policija posjeduje dovoljan broj osnovne opreme, poput automobila i plovila, mada postoji nedostatak moderne informatičke opreme i kontrolnih uređaja. Pokrenuta je specijalistička policijska obuka, ali neophodno je da kroz nju prodje veliki broj službenika granične policije. Generalno, pripreme u oblasti kontrole granica su i dalje u ranoj fazi.

Odredjeni napredak je zabilježen u oblasti **azila**. Zakon o azilu je stupio na snagu u januaru 2007. godine. Kancelarija za azil, u čijoj nadležnosti je i donošenje rješavanje prijava za azil, osnovana je u februaru 2007. godine, pod pokroviteljstvom Ministarstva unutrašnjih poslova. Od sticanja nezavisnosti Crne Gore, registrovan je ukupan broj od 10 prijava za azil.

Medjutim, i dalje ostaje problem implementacije zakona o azilu. Još uvijek ne postoji sekundarno zakonodavstvo. Kancelarija za azila i Državna komisija za azil, koja je druga instanca za provjeru prijava za azil, tek treba da postanu operativne u punom smislu riječi. Pravna pomoć i pravosnažni prevodi još nisu dostupni. Prihvatni centar za azilante i izbjeglice se gradi. U oblasti azila, pripreme Crne Gore nisu posebno napredovale.

Nije zabilježen poseban progres u oblasti **migracija**, izuzimajući činjenicu da je potpisan Sporazum o readmisiji izmedju Crne Gore i Evropske zajednice, u septembru ove godine. Crna Gora još uvijek nema Zakon o strancima. Ne postoje nikakva sredstva koja bi pomogla u detektovanju i pronalaženju stranaca koji u zemlji borave ilegalno.

U junu 2007. godine, registrovano je 417 stranih državljana koji žive u Crnoj Gori sa stalnom dozvolom za boravak, i 3,000 sa privremenom dozvolom za boravak. Shodno postojećem Zakonu o zapošljavanju i radu stranaca, Vlada u skladu sa migracionom politikom, stanjem i kretanjem na tržištu rada, godišnje utvrđuje broj radnih dozvola za strance (kvote). Praktična primjena ovog sistema je ograničena. Uz zakonski prijavljene strane državljanje, nije poznat broj stranaca koji nelegalno rade u Crnoj Gori, uglavnom iz zemalja Zapadnog Balkana, Bugarske i Ukrajine.

U Crnoj Gori boravi oko 7,000 izbjeglica iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Takodje, u Crnoj Gori boravi i oko 16,000 raseljenih lica, uglavnom Roma i Srba sa Kosova, koji se suočavaju sa neriješenim statusom. Zvanični status raseljenih lica je u velikoj mjeri nedefinisan u postojećem zakonu. Zakonom im se ne daje pravo na prebivalište ili stalno boravište i tako se direktno utiče na pravo ostvarenja niza ekonomskih i društvenih prava. Posebno romi raseljena lica čine najviše marginalizovanu grupu i često žive u neprihvatljivim uslovima. Potrebno je zakonski regulisati status raseljenih

lica što je moguće prije. Neophodno je uključiti posebne odredbe u bilo koji zakon takve vrste kako bi se riješilo pitanje statusa raseljenih lica koja su trenutno bez statusa. Uopšteno gledano, pripreme u oblasti migracija zaostaju.

4.3.2. Pranje novca

Manji progress je ostvaren u borbi protiv **pranja novca**. Nastavila se saradnja izmedju relevantnih agencija. Trenutno, Uprava za sprječavanje pranja novca radi kao finansijska obavještajna jedinica (FOJ). Ima 19 radnih mjesta, od kojih je 13 popunjeno. Tokom 2006. godine prijavljeno je 170,000 transakcija Upravi, od kojih je 29 prosljedjeno policiji i tužilaštvu pod sumnjom počinjenog pranja novca, zajedno sa osam slučajeva koji su povezani sa drugim krivičnim djelima. Od januara do aprila 2007. godine, prijavljeno je 109,000 transakcija, sa 18 slučajeva koji su prosljedjeni nadležnim organima pod sumnjom počinjenog pranja novca, zajedno sa četiri slučaja koja se tiču ostalih krivičnih djela. Uprava za sprječavanje pranja novca je ažurirala svoju listu indikatora sumnjivih transakcija u martu 2007. godine.

Medjutim, pranje novca je i dalje predstavlja ozbiljan problem. Pripremljen je novi Zakon o borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma, ali jos uvijek nije usvojen u Skupštini. U policiji ne postoji posebna jedinica za borbu protiv pranja novca. Još uvijek ne postoji nikakav odgovarajući sistem praćenja i kontrole transakcija koje se realizuju van bankarskog sistema, posebno u oblasti trgovine nekretninama i unutrašnjih investicija. Neophodno je hitno preduzeti određene korake. Potrebno je da Crna Gora unaprijedi napore koje ulaže u zamjenu novčanih transakcija sa elektronskim kako bi se osigurala adekvatna kontrola sumnjivih transakcija. Uopšteno, pripreme u oblasti borbe protiv pranja novca nisu u posebnoj mjeri uznapredovale.

4.3.3. Narkotici

Zapažen je odredjeni napredak na polju borbe krijumčarenja **narkotika** i prepoznavanja problema narkomanije u zemlji. U periodu januar-jun 2007. godine, Kancelarija za borbu protiv narkomanije organizovala je brojne aktivnosti na ovu temu. Na osnovu Uredbe o organizaciji i postupcima u radu u javnoj upravi, formirana je medju-ministarska radna grupa koju čine službenici na visokim pozicijama kako bi se napravila nacionalna strategija za suzbijanje i prevenciju narkomanije, s ciljem definisanja efikasnih mehanizama koji bi doprinijeli realizaciji ciljeva iz strategije. Još jedan od zadataka ove radne grupe je i sačinjavanje prijedloga akcionog plana za implementaciju pomenute strategije. Takodje je potrebno sačiniti strategiju ove vrste za zatvorenike. Zakonodavstvo koje se odnosi na prekursore je na snazi.

Osnovana je Grupa za suzbijanje krijumčarenja narkotika koja će se baviti pitanjima organizovanog kriminala u koji su uključeni narkotici. Ova grupa je takodje zadužena i za medjunarodnu saradnju u oblasti borbe protiv krijumčarenja narkotika i ostalih bitnih pitanja koja se odnose na narkotike i narkomaniju na medjunarodnom nivou. Ovu grupu ispomaže i podržava sedam policijskih jedinica u lokalnim centrima bezbjednosti. Novi akt o organizaciji Uprave policije doveo je do povećanja broj policijskih službenika u ovoj oblasti.

Medjutim, Crna Gora se suočava sa problemom narkomanije unutar zemlje kao i sa problemom tranzita i trgovine narkotika. U određenoj mjeri se povećao broj krivičnih djela koja se odnose na narkotike i narkomaniju. Upravo ta krivična djela predstavljaju prijetnju cijelom društvu. Stoga je potrebno još ojačati organe sprovođenja zakona, i intenzivirati aktivnosti na polju borbe protiv narkomanije.

Uopšteno govoreći, Crna Gora je počela da radi na postavljanju prioriteta u oblasti borbe protiv narkotika, medjutim trgovina narkoticima i dalje predstavlja ozbiljan problem.

4.3.4. Policija

Doslo je do određenog napredka na polju reorganizacije policije. Usvojen je određeni broj zakonskih akata, posebno ističući Zakon o sprječavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim događajima, uredbe o činovima i službenom položaju, naoružanju i opremi policijskih službenika, pravila o uslovima u pritvornim i zatvorskim centrima, o načinu pružanja pomoći i podrške organima javne uprave i pravila o angažovanju policijskih službenika i disciplinskim procedurama. Policijske akademija je od oktobra 2006. godine potpuno operativna, upisano je prvih 45 polaznika koji su započeli obuku u trajanju od 18 mjeseci.

Kancelarija Interpola se trenutno nalazi u okviru sektora kriminalne policije. Ova kancelarija će biti zadužena za međunarodnu policijsku saradnju. U ovom trenutku ima 15 zaposlenih službenika. U septembru 2006. godine postali su i punopravni članovi Interpola. Redovno se razmjenjuju podaci ukradenim vozilima, organizovanom kriminalu i krijumčarenju narkotika. I međunarodne potjernice su sada pohranjene u bazu podataka i od septembra 2006. godine uhapšeno je 12 prestupnika. Izdato je deset međunarodnih naloga za hapšenje za krivična djela počinjena u Crnoj Gori i pet obavijesti o nestalim osobama je objavljeno, a sve u saradnji sa odsjekom kriminalne policije.

Medjutim, potrebno je još ojačati profesionalne kapacitete policije, posebno u odnosu na specijalizovane obuke i razvoj obavještajne službe i sredstava analize rizika. Oprema i prostorije još uvijek nisu uskladjene sa evropskim standardima. Odjeljenje za borbu protiv organizovanog kriminala još uvijek nije dovoljno opremljeno za obavljanje svojih zadataka. Još uvijek nije obezbijedjena bolja oprema, kao ni dodatne obuke za kancelariju Interpola. Reorganizovano je odjeljenje unutrašnje kontrole, ali nisu obezbijedjeni: potrebne radne prostorije, oprema ni obuke. Broj policajaca je i dalje visok.

Generalno, zahvaljujući postignutom napredku, reforma policije je u skromnome unaprijedjena.

4.3.5. Borba protiv organizovanog kriminala i terorizma

Nije došlo do posebnog napredka u borbi protiv **organizovanog kriminala**. Organizovani kriminal je i dalje jedan od ozbiljnijih problema u Crnoj Gori.

Saradnja sa susjednim zemljama je veoma pozitivna, ali je i dalje potrebno da se unaprijedi razmjena obavještajnih podataka sa pomenutim u operativne svrhe. Unutar same policije, postoji posebno odjeljenje za borbu protiv organizovanog kriminala a osnovane su i posebne jedinice koje će se baviti posebnim oblicima organizovanog kriminala. Ovim jedinicama nedostaje kadar, oprema i obuke. Potrebno je još poboljšati i unaprijediti Jedinicu za zaštitu svjedoka. Uopšteno, pripreme Crne Gore u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala zaostaju.

Odredjeni napredak je postignut u oblasti suzbijanja **trgovine ljudima**. U toku su zakonske reforme. Donijeta je nacionalna strategija za borbu protiv trgovine ljudima. Kancelarija nacionalnog koordinatara za borbu protiv trgovine ljudima je sprovela niz različitih aktivnosti, od kojih su neke za cilj imale poboljšanje saradnje sa zemljama u regionu. Crna Gora nije zemlja u kojoj započinje proces trgovine ljudima, nego uglavnom zemlja preko koje se vrši tranzit ili je krajnja destinacija za žrtve trgovine ljudima.

Generalno, Crna Gora je postigla skroman napredak na polju borbe protiv trgovine ljudima.

Nisu prijavljeni ni registrovani slučajevi **terorizma**. Zakonski okvir za borbu protiv terorizma je obuhvaćen krivičnim zakonom i zakonom o krivičnoj proceduri i takodje u Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma. U okviru policije postoji jedinica za borbu protiv terorizma. Obuke ove jedinice se realizuju u kontinuitetu ali je i dalje potrebno unaprijediti opremu.

4.3.6. Zaštita ličnih podataka

Nije postignut napredak u oblasti zaštite podataka. Crna Gora još uvijek nije potpisala Prateći Protokol Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu podataka, vezano za organe nadzora i prekograničnog protoka podataka. Još uvijek nije usvojen novi zakon o zaštiti ličnih podataka. Trenutno zakonodavstvo u ovoj oblasti nije u skladu sa Direktivom o zaštiti podataka. Još uvijek nije osnovan nadzorni organ za zaštitu podataka.

Trenutno stanje u oblasti zaštite podataka je zabrinjavajuće. Neophodno je da Crna Gora uskladi svoje zakone sa zakonima Zajednice, posebno sa Direktivom o zaštiti podataka, kao jednu od prioritarnih stvari, posebno imajući u vidu da se obavezala da će se povinovati tome od dana stupanja na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

Prilog

PROCES STABILIZACIJE I PRIDRUŽIVANJA – ZAPADNI BALKAN, XI 2007						
FAZE PROCESA	HRVATSKA	MAKEDONIJA	ALBANIJA	BiH	SRBIJA	CRNA GORA
Dijalog zemlje sa EK: procjene stanja ekonomskih, pravnih i političkih kriterijuma, preporuke - Godišnji izvještaji o PSP	Dijalog Radnih grupa od 02.2000.	01.1998 - Sporazum o saradnji sa EU	11.2000, HLSG Upravna grupa na visokom nivou	KRG 1998 Smjernice za EU – «18 koraka» 2000	- KRG/ 6.2001-7.2002 (5 sastanaka); - Unaprijedjeni stalni dijalog /USD/ - redovni sastanci - 4 godišnja izvještaja o PSP	
EK usvaja Izvještaj o Studiji izvedljivosti (ispunjavanje kriterijuma za pregovore o SAA)	24.5.2000.	16.06.1999.	/24.11.1999/ 6.06.2001.	18.11.2003.	12. 04. 2005 /EK/ 25. 04. 2005 /Savjet ministara/	
EK usvaja direktivu o pregovorima i daje preporuku SM da pregovori počnu	19.07.2000.	8.09.1999.	28.11.2001.	14 uslova za start pregovora	12.7.2005.	3.7.2006.
Savjet ministara (SM) usvaja direktivu o pregovorima	20.11.2000.	24.01.2000.	21.10.2002.	21.11.2005.	3.10. 2005.	24.7.2006.
EK otpočinje pregovore	24.11.2000.	5.03.2000.	31.01.2003.	25. 11. 2005.	/10.10.2005/ 7.11.2005	26.9 2006.
Parafiranje SSP	14.5.2001.	24.11.2000.	Februar 2006	Pregovori tehnicki okončani januara 2007	7.11.2007 ⁶ (6 godina)	15. Mart 2007.g. (otvaranje trzista za 5 godina, implementacija SSP za 5 god.)
Potpisivanje SSP i definisanje plana implementacije	29.10.2001. (6 godina)	9.04.2001. (10 godina)	12.6. 2006.			15.10.2007
Na snagu stupa Interim SSP	1.03.2002.	1.06.2001.	1. 12. 2006			(1.1.2008)
Sprovođenje Sporazuma/operativna implementacija elemenata SAA prema dogovorenim fazama/	2003 - NPAA Nacionalni program za pridruživanje	2003 - NPAA Nacionalni akcioni plan za uskladjivanje zakonodavstva	5.7.2006 Nacionalni plan za implementaciju SSP			Otpoceta izrada Nacionalnog programa za integraciju (NPI)
Zahtjev za članstvo EU podnijet	21.02.2003.	22.03.2004.				
SM daje «status zemlje kandidata» /Avis/	18.06.2004.	9. 12. 2005				
Stupanje na snagu SSP	1.02.2005.	1.04.2004.				
Pregovori o članstvu - otpočinjanje	3. 11. 2005.					
NAJAVLJENA CILJANA GODINA PRISTUPANJU EU⁷	2009	2010	2014	2014	2012/14	2012

⁶ Zamrznuce pregovora od 3.5.2006.g. , nastavak od 13.6.2007

⁷ Pojedine zemlje projektovale su godinu završetka procesa pregovora o pristupanju, dok su zemlje potencijalni kandidati u svojim strateškim dokumentima I najavama projektovale godinu “unutrašnje” spremnosti za preuzimanje obaveza iz punopravnog članstva u Uniji ili su projektovale ciljanu godinu pristupanja.

STATISTIČKI ANEKS

STATISTIČKI PODACI (od 5. oktobra 2007.) Crna Gora

Osnovni podaci	Napomena	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Stanovništvo (hiljada)	1)	606	608	610	612	615	617	619	621	623	624
Površina (km ²)	2)	13 837	13 834	13 830	13 831	13 833	13 833	13 833	13 833	13 812p	:

Nacionalni računi	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Bruto društveni prihod (BDP) (milioni, državna valuta)	3)	:	:	:	1 999e	2 435e	:	:	:	:	:
BDP (milioni, euro)		:	:	:	1 022e	1 245e	:	:	:	:	:
BDP (eura po glavi stanovnika)		:	:	:	1 565e	1 898e	:	:	:	:	:
BDP (kupovna moć (PPS) po glavi stanovnika)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: BDP (in PPS po glavi stanovnika, EU-25=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Stopa rasta BDP-a (nacionalna valuta, pri stalnim cijenama, % promjene u odnosu na prošlu godinu)		:	:	:	3.1	-0.2	1.7	2.4	4.2	4.0	
SI: porast zaposlenosti (nacionalna valuta, % promjene u odnosu na prošlu godinu)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Porast radne produktivnosti: porast BDP-a po glavi zaposlenog (% promjene u odnosu na prošlu godinu)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: porast jedinice cijene rada (nacionalna valuta, % promjene u odnosu na prošlu godinu)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: radna produktivnost (BDP in PPS po glavi zaposlenog, EU-25=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Bruto prihod po glavnim sektorima (%)											
Poljoprivreda	4)	:	:	:	13.0	12.6	12.9	12.5	:	:	:
Industrija	4)	:	:	:	20.0	22.0	21.1	20.8	:	:	:
Gradjevinarstvo	4)	:	:	:	4.5	4.1	4.3	3.6	:	:	:
Usluge	4)	:	:	:	62.6	61.4	61.7	63.2	:	:	:
Ukupni potrošački izdaci kao dio BDP-a (%)		:	:	:	93.5	101.6	108.0	102.7	102.7	100.7	:
Domaćinstva i NPISH, kao dio BDP-a (%)		:	:	:	70.6	75.4	82.0	73.7	73.6	72.7	:
Opšta država kao dio BDP-a (%)		:	:	:	22.9	26.2	26.0	29.0	29.0	28.1	:
Formiranje bruto fiksnog kapitala, kao dio BDP-a (%)		:	:	:	17.6	18.2	15.3	14.4	:	:	:
Promjene u zalihama, kao dio BDP-a (%)		:	:	:	3.8	4.7	2.3	0.7	:	:	:
Izvoz robe i usluga, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	38.4	40.0	37.0	33.2	:	:	:
Uvoz robe i usluga, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	53.3	64.5	62.6	51.0	45.3	55.5	:

Industrija	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Indeks obima industrijske proizvodnje (2000=100)		105.0	105.0	96.0	100.0	99.0	100.0	102.0	116.0	114.0	:

Stopa inflacije	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
SI: Indeks potrošačkih cijena(CPI), (ukupno, % promjene u odnosu na prošlu godinu)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Platni bilans	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Saldo tekućeg računa platnog bilansa ukupno (million euro)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Saldo tekućeg računa platnog bilansa: Trgovinski balans (million euro)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Saldo tekućeg računa platnog bilansa: izvoz robe (million euro)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Saldo tekućeg računa platnog bilansa: uvoz robe (million euro)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Saldo tekućeg računa platnog bilansa: neto usluge (million euro)	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Saldo tekućeg računa platnog bilansa: neto dohodak (million euro)	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Saldo tekućeg računa platnog bilansa: neto tekući transferi (million euro)	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
od kojih Vladini transferi (million euro)	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Direktna strana ulaganja (FDI) u prijavljenoj trgovini (million euro)	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Javne finansije	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ukupni vladin deficit/suficit, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Ukupni vladin dug, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Finansijski indikatori	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Bruto strani dug ukupne ekonomije, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Bruto strani dug ukupne ekonomije, u odnosu na ukupni izvoz (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Snabdijevanje novcem: M1 (novčanice, kovanice, depoziti, million euro)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Snabdijevanje novcem: M2 (M1 plus depoziti starosti do dvije godine, million euro)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Snabdijevanje novcem: M3 (M2 plus tržišni instrumenti, million euro)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Ukupan kredit monetarnih finansijskih institucija rezidentima (konsolidovano) (million euro)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Kamatna stopa: dnevna kamatna stopa, per annum (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Kamatna stopa pri pozajmljivanju (jedna godina), per annum (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Depozitna kamatna stopa (jedna godina), per annum (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Stopa razmjene eura: prosječno u periodu - 1 euro = ... domaća valuta		:	:	:	:	:	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Indeks stope razmjene (2000=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Vrijednost rezervi (uključujući zlato) (million euro)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Spoljna trgovina	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Trgovinski balans: sva roba, svi partneri (million euro)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Vrijednost izvoza: sva roba, svi partneri (million euro)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Vrijednost uvoza: sva roba, svi partneri (million euro)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Uslovi trgovine (indeks cijena izvoza / indeks cijena uvoza, % promjene u odnosu na prošlu godinu)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Izvoz ka EU-27 zemalja u vrijednosti ukupnog izvoza (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Uvoz iz EU-27 zemalja u vrijednosti ukupnog uvoza (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Demografija	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Stopa prirodnog rasta: prirodna promjena (rođeni minus umrli) (na 1000 stanovnika)	1)	5.9	6.4	5.6	6.1	5.5	4.8	4.3	3.4	2.4	1.9
Neto stopa migracija: imigranti minus emigranti (na 1000 stanovnika)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Stopa smrtnosti odojčadi: smrtnost djece ispod jedne godine starosti na 1000 rođenih	1)	14.8	13.9	13.4	11.1	14.6	10.8	11.0	7.8	9.5	11.0
Prosječan životni vijek: muškarci (godina)	1)	70.8	70.6	70.7	71.1	71.4	70.9	70.4	71.0	70.4	70.6
Prosječan životni vijek: žene (godina)	1)	76.2	76.5	76.1	76.3	76.5	75.7	74.9	75.3	74.9	74.8

Tržište rada	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Stopa ekonomske aktivnosti (15-64): stanovništvo starosti 15-64 koje je ekonomski aktivno (%)	5)	56.0	58.9	58.5	60.4	57.1	59.1	58.9	51.7	49.9	:
SI: Stopa zaposlenosti (15-64): stanovništvo starosti 15-64 koje je zaposleno(%)	5)	38.2	38.8	39.2	38.5	37.1	37.7	36.2	37.4	34.8	:
Muška populacija starosti 15-64 koja je zaposlena (%)	5)	47.4	48.8	47.3	46.2	45.6	46.6	44.5	46.5	42.4	:
Ženska populacija starosti 15-64 koja je zaposlena (%)	5)	29.3	29.1	31.4	30.6	29.0	29.0	28.1	28.8	27.6	:
SI: Stopa zaposlenosti starijih radnika (55-64): stanovništvo starosti 55-64 koje je zaposleno (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Zaposlenost po glavnim sektorima (%)											
Poljoprivreda	6)	2.2	2.5	2.6	3.4	3.1	3.0	1.8	10.9	8.6	:
Industrija	6)	24.4	24.4	22.5	22.4	25.8	26.0	25.7	16.5	16.3	:
Gradjevinarstvo	6)	4.1	3.2	3.0	3.5	2.1	2.1	2.0	3.4	2.9	:
Usluge	6)	69.4	69.8	71.8	70.8	69.1	68.8	70.6	69.2	72.1	:
SI: Stopa nezaposlenosti: radna snaga koja je nezaposlena (%)		21.8	18.5	19.3	19.3	21.2	20.7	22.7	27.7	30.3	:
Muška radna snaga koja je nezaposlena (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Ženska radna snaga koja je nezaposlena (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Stopa nezaposlenosti lica <25 years: radna snaga starosti <25 koja je nezaposlena (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Dugoročna stopa nezaposlenosti: radna snaga koja je duži period nezaposlena (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Socijalna kohezija	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Prosječno nominalno mjesečno primanje i plate (domaća valuta)	7)	136.0	104.6	164.4	96.6	107.8	149.1	173.9	195.3	213.1	246.0
Indeks stvarnih primanja i plata: indeks nominalnih primanja podijeljen sa CPI (2000=100)		103.5	109.7	103.1	100.0	106.0	108.5	109.9	120.6	128.7	144.1
SI: lica koja su rano napustila školovanje: dio populacije starosti 18-24 koji nije završio srednje obrazovanje i koje se trenutno ne obučava ni obrazuje (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Životni standard	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Broj putničkih automobile na 1000 stanovnika		:	:	173.5	173.8	150.9	161.4	171.9	176.1	190.9	:
Broj pretplata na usluge mobilne telefonije na 1000 stanovnika		:	:	:	:	599.4	750.0	674.7	779.0	871.9	:

Infrastruktura	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Gustina željezničke mreže (operativne linije, na 1000 km ²)		18.1	18.1	18.1	18.1	18.1	18.1	18.1	18.1	18.1	:
Dužina puteva (1000 km)		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Inovacije i istraživanja	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
SI: Utrošak na kadrove (javni troškovi za obrazovanje) u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Bruto domaći troškovi za istraživanja i razvoj, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Postotak domaćinstava koji imaju pristup internetu kod kuće (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Životna sredina	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
SI: Ukupna emisija gasova, CO2 ekvivalent (tone, 1990=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Energetski intezitet ekonomije (kg uljnog ekvivalenta na 1000 eura BDP-a)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Dio obnovljive energije u utrošku struje (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

SI: Road freight transport as a share of total inland freight transport (modal split) (%)	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Energija	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Primarna proizvodnja svih energetskih proizvoda (1000 TOE)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Primarna proizvodnja nerafinisanog ulja (1000 TOE)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Primarna proizvodnja tvrdog uglja i lignita (1000TOE)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Primarna proizvodnja prirodnog gasa (1000 TOE)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Neto uvoz svih proizvoda energije (1000 TOE)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Bruto utrošak energije u zemlji (1000 TOE)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Generacija struje (1000 GWh)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Poljoprivreda	Note	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Indeks obima poljoprivredne proizvodnje i usluga (cijene proizvođača, prethodna godina=100)		109.0	99.0	106.0	95.0	107.0	106.0	101.0	104.0	:	:
Ukupno iskorišćeno poljoprivredno zemljište (1000 hektara)	8)	520p	519p	518p	518p	518p	518p	518p	518p	517p	:
Stoka: goveda (1000 grla, kraj perioda)	9)	176e	178e	180e	179e	178e	183e	175e	169e	:	:
Stoka: svinje (1000 grla, kraj perioda)	9)	24e	23e	22e	19e	21e	22e	24e	27e	:	:
Stoka: ovce i koze (1000 grla, kraj perioda)	9)	392e	333e	306e	293e	244e	240e	252e	254e	:	:
Proizvodnja i iskorišćavanje mlijeka na farmama (ukupno mlijeko, 1000 tona)	10)	163e	177e	195e	197e	194e	198e	203e	209e	:	:
Proizvodnja žitarica: žitarice (uključujući pirinač) (1000 tona, proizvodnja žetvom)	11)	7p	5p	5p	3p	4p	5p	4p	3p	3p	:
Proizvodnja žitarica: šećer (1000 tona, proizvodnja žetvom)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Proizvodnja žitarica: povrće (1000 tona, proizvodnja žetvom)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

SI: Strukturalni Indikatori

e: procjena

f: predviđanje

p: proviziono

Izvor: Eurostat.

Ukupna teritorija obuhvata: poljoprivrednu oblast, šume, ne-poljoprivrednu oblast.

Podaci dati u DEM.

Bez "Financial Intermediation Services Indirectly Measured (FISIM)".

Starosna grupa se odnosi na '15+'.

Od 2004 se koristi nova metodologija koja je uskladjena sa EU zahtjevima.

U periodu 1997-1999, domaća valuta je bila Jugoslovenski dinar. Prema podacima Centralne Banke Crne Gore zvanična stopa razmjene u 1997. je bila 1 DEM = 3.30 DIN; u periodu 1998-1999 bila je 1 DEM = 6.00 DIN; u 2000, domaća valuta je bila Njemačka marka. Prema podacima Centralne Banke Crne Gore zvanična stopa razmjene u 2000 je bila 1 EUR = 1.95583 DEM.

Poljoprivredna oblast obuhvata obradivo zemljište, kao i oblasti pod žitaricama, ribnjacima i jezerima.

Broj žive stoke u 1000 grla uključuje i preduzeća, koperacije, i domaćinstva.

Izračunata neto vrijednost u 1000 tona; uključuje i preduzeća, koperacije, i domaćinstva.

uključuje i preduzeća, koperacije, i domaćinstva.